

Τα σαρακατσάνικα Χαιρετήματα

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
ΚΕΜΠ. ΑΘ.
4419

ΕΛΤΑ
Hellenic Post

ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ 1943 ΚΕΜΠ. ΑΘ

Στις δεκαπέντε αή το Φλεβάρη
βαρεί το άλογο ηοδάρη

21ο Έτος ΑΡ. ΦΥΛ. 88
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ -
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021
Αφιερωμένο στη μνήμη
Χρήστου Παν. Τσουμάνη

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ "ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ", Ζήνωνος 30 - 3ος Όροφος, 104 37, ΑΘΗΝΑ, τηλ.: 210 5240777, φαξ: 210 5240109

«Η πένα και η γκλίτσα δεν συμβιβάζονται»: ένα ελάχιστο αντίδωρο στη μνήμη του Χρίστου Τσουμάνη

Δεν θυμάμαι ποιος μου μίλησε για τον Χρίστο Τσουμάνη το καλοκαίρι του 1999, όταν έκανα τις συνεντεύξεις με Ζαγορίσιους και Σαρακατσάνους στο Ζαγόρι για τη διατριβή μου. Κάποιος Σαρακατσάνος πληροφορητής απ' το Κουκούλι πιθανότατα. «Αυτός θα σου πει...» μου είπε με νόημα. Κλείσαμε ραντεβού για να μου μιλήσει στη Φιλιππιάδα, δεν είχε βγει ακόμα στο χωριό. Με υποδέχτηκε στο σπίτι του, ζούσε τότε με τη σύζυγό του εκεί και μιλήσαμε κάμποσες ώρες, όλο το απόγευμα μέχρι που νύχτωσε. Για τους Σαρακατσάνους στο Ζαγόρι, για τους τσελιγκάδες και την εξουσία τους πάνω στους τσομπαναραίους και τις οικογένειές τους, αλλά και την άλλη εξουσία, τους Ζαγορίσιους Προέδρους των Κοινοτήτων, που δεν τους ήθελαν τους Σαρακατσάνους στα χωριά... Και για τις παραξενιές των μεν και των δε, και για τους τρόπους που ξεπεράστηκαν οι αντιπαλοότητες... Κι όσο περνούσε η ώρα, καταλάβαινα ότι απέναντί μου δεν είχα έναν τυπικό Σαρακατσάνο συνομιλητή, αλλά έναν εμβριθή κοινωνικό αναλυτή, με το διπλό χάρισμα, εκείνο της «συμπάθειας», που λένε οι ιστορικοί, ο οποίος κατανοεί και ανατέμνει σε βάθος τις κοινωνικές συνθήκες και τα γεγονότα που γενούν οι συνθήκες αυτές, και ταυτόχρονα έναν «εσωτερικό γνώστη», που λένε οι κοινωνικοί ανθρωπολόγοι, ο οποίος ξέρει τα πράγματα «από μέσα» χωρίς να παρασύρεται απ' αυτά...

Ο Χρίστος χρησιμοποίησε κάποια στιγμή μια φράση που έμελε να συνοψίσει συνολικότερα όχι μόνο την κουβέντα μας αλλά ολόκληρη την ερευνητική μου δουλειά τότε: «Η πένα και η γκλίτσα δεν συμβιβάζονται», μου είπε. Ήταν μια εξαιρετική μετωνυμία για τις δυναμικότερες από τις ομάδες του πληθυσμού που μελετούσα τότε στο Ζαγόρι, τους Ζαγορίσιους και τους Σαρακατσάνους. Κι αυτή η μετωνυμία ήταν τόσο δυνατή, που τιτλοφόρησε το βιβλίο μου, όταν το 2005 η διατριβή μου εκδόθηκε. Σε μια παρουσίαση του βιβλίου αυτού στα Γιάννενα τον ευχαρίστησα τότε δημόσια για την τύχη που είχα να συνομιλήσω μαζί του. Δεν ήταν παρών ο ίδιος, ήταν όμως ο γιος του, με τον οποίο του μετέφερα τις ευχαριστίες και τα χαιρετήματά μου.

Έκτοτε χαθήκαμε. Η σκέψη μου, όμως, γυρνούσε συχνά κοντά του, και τα στέρεα επιχειρήματά του τα χρησιμοποίησα πολλές φορές σε επιμέρους κείμενά μου ή ομιλίες για το Ζαγόρι και τους Σαρακατσάνους του. Θυμάμαι χαρακτηριστικά μια τέτοια περίπτωση στην Ξάνθη, σε μια εκδήλωση του ΠΑΚΕΘΡΑ για τους Σαρακατσάνους, όταν για πρώτη φορά στο ακροατήριο προκλήθηκε μια πολύ ουσιαστική και γόνιμη συζήτηση ανάμεσα σε απογόνους τσελιγκάδων και τσομπαναίων για το ρόλο του τσελιγκάτου. Ο Χρίστος δικαιωνόταν ακόμη μια φορά, και μάλιστα σ' ένα διαφορετικό πλαίσιο απ' αυτό του Ζαγορίου.

Σήμερα που ο Χρίστος δεν είναι κοντά μας τα λόγια του ηχούν ακόμα πιο δυνατά στα αυτιά μου. Είναι, ίσως, που ξανάκουσα τη συνέντευξή του, προκειμένου να την καταθέσω για αρχειοθέτηση στο Αρχείο Προφορικής Ιστορίας του Εργαστηρίου Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας στο πανεπιστημιακό Τμήμα που υπηρετώ, ώστε να είναι διαθέσιμη σε μελλοντικούς ερευνητές. Είναι σίγουρα η δύναμη των λόγων του. Είναι, με κάθε βεβαιότητα, η ελικρινειά του και η βαθειά γνώση του. Χρίστο, κι από τούτη τη θέση σ' ευχαριστώ θερμά. Καλό σου ταξίδι...

Βασίλης Δαλκαβούκης
Αναπληρωτής Καθηγητής,
Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας ΔΠΘ

Τελευταία ευκαιρία...

Δεν είναι πρώτη φορά που έχω κάνει την πρόταση για μια σαρακατσάνικη πανστρατιά, προκειμένου να γίνει μια οργανωμένη προσπάθεια για την καταγραφή, διάσωση και προβολή της σαρακατσάνικης παράδοσης και του σαρακατσάνικου πολιτισμού.

Το έχω προτείνει και σε κάποια άρθρα μου και το τόνισα με έμφαση κατά το Γ' Διεθνές Συνέδριο των Σαρακατσαναίων στη Λαμία (4,5 και 6 Μαρτίου 2016), σε σχετική εισήγηση που είχα κάνει τότε.

του Γιώργου
Καπρινιώτη

Αφορμή, για να επανέλθω, για τελευταία ίσως φορά, με το παρόν άρθρο – πρόταση στάθηκαν τα σαρακατσάνικα Χαιρετήματα (αρ. φύλ 87, Ιούλιος, Αύγουστος, Σεπτέμβριος 2021) που ως γνωστό εκδίδει ανελλιπώς η Αδελφότητα των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου για δύο δεκαετίες και μήκε αιώς στην τρίτη. Διάβασα λοιπόν, στη πρώτη σελίδα, πρώτη παράγραφο, που είχε τον τίτλο «Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα ενηλικίωση», το ακόλουθο απόσπασμα:

«Αν έχει η Αδελφότητα των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου ένα λόγο ύπαρξης, είναι η έκδοση αυτής της εφημερίδας. Έχει πολλά ακόμη να προσφέρει».

Ασπάζομαι απολύτως αυτή την άποψη, γιατί απλούστατα πρόκειται για μια μεγάλη αλήθεια. Όσοι διακόντησαν στη συγκεκριμένη Αδελφότητα αντιλήφθηκαν πολύ νωρίς την αξία και τη σημασία, που είχε η έκδοση ενός εντύπου, προκειμένου να δώσει ένα ελεύθερο βήμα σε όσους Σαρακατσάνους επιθυμούσαν να διασώσουν, με κείμενά τους, πλευρές από τη σαρακατσάνικη παράδοση και ζωή. Προσωπικά, ευχαριστώ αυτή την Αδελφότητα, γιατί μου έδωσε τη δυνατότητα να αρθρογραφώ, χρόνια τώρα, και να καταθέτω ένα λιθαράκι για την παράδοσή μας.

Αυθόρμητα μου έρχεται στον νου η θέση άποψη του σιναφλή Ευριπίδη Μακρή, τα βιβλία του οποίου αποτελούν σημείο αναφοράς για τους Σαρακατσάνους, γιατί πρώτος αντιλήφθηκε ότι είχε έρθει πια το πλήρωμα του χρόνου, ώστε οι ίδιοι οι Σαρακατσάνοι να ασχοληθούν με την καταγραφή του νομαδικού βίου και της Παράδοσής τους. Έτσι, όντας πρόεδρος της Αδελφότητας Σαρακατσαναίων Ηπείρου, ανέλαβε την πρωτοβουλία και εκδόθηκε το έτος 1984 το περιοδικό «ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΟΙ». Παραθέτω το πρώτο άρθρο της πρώτης συντακτικής επιτροπής, με το εύστοχο τίτλο «ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ», σελ. 2:

«Βέβαια, χρειάζεται δουλειά, προσοχή, επιμονή, ενδιαφέρον και υπευθυνότητα. Χρειάζεται, προπαντός, συλλογική δουλειά, γιατί ανήκει σ' όλους και γράφεται για όλους. Γι' αυτό, όλοι μαζί, χέρι χέρι να δώσουμε το «παρών», για να το στηρίξουμε. Είναι κρίμα να γράφουν μόνο οι άλλοι για μας. Μπορούμε τώρα να γράψουμε κι εμείς, γιατί ο καθένας μας κουβαλάει έντονα και νωπά ακόμα βιώματα της σαρακατσάνικης ζωής. Λάθη μπορεί να κάνουμε, θα τα διορθώνουμε. Το μεγάλο λάθος είναι να μην κάνεις τίποτε».

Σημειώνω ότι αυτό το περιοδικό «ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΟΙ» συνεχίζει να εκδίδεται μέχρι σήμερα, και βέβαια στις σελίδες του έχουν διασωθεί πολλές πτυχές από τη νομαδική ζωή και την παράδοση των Σαρακατσαναίων.

Το παράδειγμα αυτό, δυστυχώς, ελάχιστοι σύλλογοι Σαρακατσαναίων το έχουν ακολουθήσει. Όμως, είναι γεγονός και αναντίρρητη αλήθεια πως στο θέμα

της παράδοσης και γενικότερα του πολιτισμού μένει στις επερχόμενες γενιές ό,τι έχει καταγραφεί και ό,τι έχει συγκεντρωθεί ως λαογραφικό υλικό. Όταν δεν συμβαίνει αυτό πολλά στοιχεία από τη ζωή και την παράδοση από τη νομαδική ζωή των Σαρακατσαναίων θα παραμένουν εσαεί στην αποθήκη της λησμονιάς. Γι' αυτό υπεύθυνοι είμαστε όλοι και ιδιαίτερα η ΠΟΣΣ και οι σύλλογοι των Σαρακατσαναίων, γιατί δεν έγινε μια συντονισμένη και οργανωμένη προσπάθεια, ώστε να καταγραφούν βιώματα, ιστορίες και πλευρές του πολιτισμού των Σαρακατσαναίων.

Στο σημείο αυτό θεωρώ χρήσιμο να αναφέρω παραδείγματα, που πιστεύω να πείσουν και τον πιο δύσπιστο για την ανάγκη καταγραφής της ιστορίας και της παράδοσης των Σαρακατσάνων:

1. Τα αθάνατα ομηρικά έπη¹, Ιλιάδα και Οδύσσεια, μέχρι τον 6ο αι. π.Χ. τα διέσωζαν προφορικά και από μνήμης οι αοιδοί² και οι ραψωδοί³. Αν έμειναν μέχρι σήμερα, αυτό οφείλεται στον Πεισίστρατος⁴, που συγκρότησε μια ομάδα με αποκλειστικό έργο την καταγραφή αυτών των επών. Έτσι, μέχρι σήμερα παραμένουν αυτά τα έπη, που είναι τα αρχαιότερα και τα πιο αξιόλογα της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας αλλά και της παγκόσμιας θα έλεγα.

Τα έπη του Ομήρου, που έχουν μεταφραστεί σε όλες σχεδόν τις γλώσσες του κόσμου είναι από τα πιο πολυδιαβασμένα έργα στον κόσμο με τεράστια επίδραση στη λογοτεχνία, στην ποίηση, στον κινηματογράφο και στην τέχνη. Σύμφωνα με το BBC Culture, η Οδύσσεια βρίσκεται στην κορυφή της λίστας με τις 100 «ιστορίες που διαμόρφωσαν τον κόσμο». Η επιλογή έγινε από ακαδημαϊκούς, συγγραφείς και μεταφραστές ανά τον κόσμο

2. Ο Νικόλαος Πολίτης⁵, ως καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, το 1887 απέστειλε εγκύκλιο στους δασκάλους όλης της χώρας και τους πρόετρεπε να συγκεντρώσουν λαογραφικό υλικό. Ανταποκρίθηκαν αρκετοί δάσκαλοι και με βάση το υλικό, που συγκεντρώθηκε, εξέδωσε τα έργα: *Παροιμίες* (4 τ., 1899-1902) *Παραδόσεις* (1904) και *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού* (1914).

συνεχίζεται στη σελίδα 9

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

«Η πένα και η γκλίτσα δεν συμβιβάζονται»: ένα ελάχιστο αντίδωρο στη μνήμη του Χρίστου Τσουμάνη. του Βασίλη Δαλκαβούκη	1
Τελευταία ευκαιρία... του Γιώργου Καπρινιώτη.....	1 & 7
Κοινωνικά	2
Χρίστος Π. Τσουμάνης του Γιώργου Τσουμάνη	3
Σαρακατσάνικος γάμος του Χρήστου Τσουμάνη	4 & 5
Καλό ταξίδι, Χρίστο Δάσκαλε του Δημήτρη Τάγκα	6
Κ. Τσάτσος: Το πρώτο μάθημά μου για την αρχοντιά	7
Ευχές και κατάρες του Γιώργου Τσουμάνη.....	8
Νέα Συλλόγων Σαρακατσαναίων	9
Συνδρομές.....	9
Καταγωγή και γενέτειρα του Καραϊσκάκη του Ευριπίδη Μακρή	10-11
10 χρόνια χωρίς τον Ναπολέοντα Βαγγελή	11
ΜΙΚΡΟΚΕΙΜΕΝΑ του Θ.Γ. Γόγολου: Δημοτικό Τραγούδι-«Δημοτικό ποίημα»	12
Το ραδιόφωνο των Σαρακατσαναίων.....	12

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

ΓΑΜΟΙ

- Η Κασσιανή Αχνούλα και ο Αλέξανδρος Παντελίδης παντρεύτηκαν και βάφτισαν τον γιο τους Μάριο στα Άνω Πεδινά.
- Ο Φιλάρετος - Παρασκευάς Γιώργου Γιαννακού και η Βασιλική Γάλλου παντρεύτηκαν στις 23/10/2021 στα Ιωάννινα.

ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ

- Ο Μιλτιάδης Φώτος και η Βαρβάρα Πανταζή από Μονοδένδρι Ζαγορίου απέκτησαν κορίτσι στις 16/09/2021 στα Ιωάννινα.
- Η Παρασκευή - Ιωάννα Κων/νου Αθανασούλα και ο Σταύρος Τσακπινόγλου απέκτησαν κορίτσι στις 18/09/2021 στη Λάρισα.
- Ο Βασίλης Ευαγόρα Τσουμάνης και η Νοβίνσκα Αντωνία -Μάγια απέκτησαν αγόρι στις 27/11/2021 στο Δίσημο Βοιωτίας.

ΒΑΦΤΙΣΕΙΣ

- Ο Γιώργος Δ. Βαγγελής και η Βασιλική Κατάταξη βάφτισαν την κόρη τους Αλεξάνδρα στις 3/10/2021 στο Τσεπέλοβο.
- Ο Χρήστος Μάστορας και η Αγγαία Γεωργοκίσιου , βάφτισαν την κόρη τους Μαρίνα στα Ιωάννινα στις 28 Αυγούστου
- Ο Αντώνης Μαραμπότης του Άγγελου και της Μυρτώς Βαγγελή και η Μαριάννα Ευαγγελοπούλου βάφτισαν τον γιο τους Άγγελο στις 10 Ιουλίου.

ΘΑΝΑΤΟΙ

- Καζούκας Αλέξανδρος του Γεωργίου, από Ν. Σαμφούβτα, 57 ετών, 22/11/21.
- Κατσαρός Κων/νος ετών 57 από Ιωάννινα στις 07-12-2021.
- Νίκος Δ. Παπαρούνας από Πεδινά Ζαγορίου, 58 ετών, στις 14/01/2022 στη Θεσσαλονίκη.
- Κατσαρού Χριστίνα ετών 92 από Ιωάννινα στις 07-12-2021.
- Γεώργιος Κ. Γιαννακός από Πέρδικα Θεσπρωτίας, ετών 95 στις 15/01/2022 στην Αθήνα.
- Θεοδωράκη Ελευθερία ετών 79 στις 18/12/2021 από Νέα Σελεύκεια Θεσπρωτίας.
- Μαρία συζ. Παν. Κάκου, 89 ετών, στις 6/12/2021 στο Καλπάκι.
- Χασκής Κων/νος του Σάββα, 72 ετών στις 2/12/221 στο Καλπάκι.
- Θεόδωρος Χαρ. Λουτσάρης, 85 ετών στις 29/11/221 στο Καλπάκι.
- Χρήστος Ιωαν. Καλλές, 64 ετών, στις 11/01/2022 στα Ιωάννινα.
- Κλεομένης Λαδιάς, 94 ετών, στις 9/01/2022, στους Ασπραγγέλους Ζαγορίου.
- Κων/νος Χρ. Τσουμάνης από Λάισσα Ζαγορίου, 85 ετών, στις 14/01/2022 στα Ιωάννινα.
- Ευδοξία χήρα Λ. Ντάγκα το γένος Σωτ. Γόγολου, 100 ετών στις 19/01/2022 στους Ασπραγγέλους Ζαγορίου.
- Φιλομήλα χήρα Αλέξη Κατσαβριά το γένος Δ. Μάστορα, 84 ετών, στις 19/11/2021 στα Άνω Πεδινά Ζαγορίου.
- Αριστείδης Ι. Ντέτσικας, 74 ετών, Ν. Σινώπη, 30/11/21.
- Βαγγέλης Μάνθου Μυριούνης, 92 ετών, στις 2/12/21 στην Αθήνα.
- Ευθαλία χήρα Αλέξη Φερεντίνου, το γένος Ν. Κοντοδήμου στη Ν. Κερασούντα.
- Κώστας Αθ. Αθανασούλας, 64 ετών στο Τσεπέλοβο στις 5/12/2021.
- Λεωνίδας Πολυκάρπου Μυριούνης, 97 ετών στις 13/12/21 στον Αρχάγγελο Πρεβέζης.
- Χρήστος Παν. Τσουμάνης, 99 ετών, στις 21/12/21 στη Φιλιππιάδα.
- Κώστας Χρ. Μπάρκας, 74 ετών, στις 28/12/21 στο Κανάλι Πρεβέζης.
- Καψάλης Γ. Κωνσταντίνος, 75 ετών στις 27/12/21, στο Γερακάρι Αγιάς Λαρίσης.

Προσφορά στη μνήμη του Κώστα Χασκή

Η οικογένεια του Κώστα Σάββα Χασκή από το Καλπάκι Ιωαννίνων που πέθανε πρόσφατα προσέφερε στα «Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα» 50 ευρώ στη μνήμη του. Τους ευχαριστούμε θερμά και ευχόμαστε κάθε καλό στην οικογένειά του.

Αυτοί που έφυγαν

Λευτέρης Καζούκας

Γεννήθηκε το 1934 στα κονάκια της στάνης "Κοστέρπο" της Λάιστας. Εκεί ξεκαλοκαίριαζαν οι Καζουκαίοι, δίπλα στις στάνες Παπαρούνα, Κάτσεων, Κάλπη και Γατσέλου.

Τον "αφαλόκοψε" η θεία του Λαμπρούσιω, που εκτελούσε χρέη μαιάς στη στάνη.

Ήταν γιος του Αλέξη Καζούκα και της Βασιλικής Τσουμάνη κόρης του Μίτρου Τσουμάνη απ'το Τσεπέλοβο. Η μάνα του ήταν αδερφή του πατέρα μου.

Τελείωσε τις τρεις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου στο θερινό σχολείο της στάνης. Εκεί δίδασκε ο ιδιωτικός δάσκαλος Χάρης Πάτσης μέσα σ' ένα κονάκι.

Στη Δ' τάξη πήγε στο δημοτικό σχολείο Βελλάς, τον πήρε μαζί του ο θείος μας Γιώργος Τσουμάνης, αδερφός της μάνας του, που παραχείμαζε εκεί τα πρόβατά του.

Στην Ε' και Στ' τάξη φοίτησε στο δημοτικό Σχολείο Καντζά, σημερινής Στεφάνης Πρέβεζας.

Ακολούθως το 1949 πήγε στο Γυμνάσιο Πρέβεζας, όπου φοίτησε και τα έξι χρόνια. Κάθε χρόνο στο τέλος Ιουνίου, που τελείωναν τα Γυμνάσια, περνούσε απ' το Τσεπέλοβο για τη Λάισσα και μου έδινε τα βιβλία της περασμένης χρονιάς να τα έχω το φθινόπωρο, γιατί ήμουν μια τάξη μικρότερος. Τα βιβλία τότε τα αγοράζαμε. Αργότερα, από το 1964, τα μοίραζε το κράτος δωρεάν στους μαθητές.

Έδωσε εξετάσεις στην Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς και πέτυχε. Τελείωσε δε τη Σχολή σε 4 χρόνια.

Αμέσως κατατάχτηκε στον στρατό και υπηρέτησε ως έφεδρος αξιωματικός σε στρατιωτικές μονάδες της 8ης Μεραρχίας με έδρα τα Γιάννινα. Εργάστηκε προσωρινά στη Δ/ση Γεωργίας Θεσπρωτίας με έδρα την Ηγουμενίτσα.

Ακολούθως πέτυχε σε διαγωνισμό οικονομικών υπαλλήλων και εργάστηκε 35 χρόνια σε Ταμεία. Υπηρέτησε για χρόνια ως διευθυντής στη ΔΟΥ Περιστερίου και Ομοιοίας Αθηνών.

Παντρεύτηκε τη Σοφία Χατζηνικολή απ' την Αθήνα και έκαμε δυο παιδιά, τη Μαρίνα και τον Αλέξη.

Ο Λευτέρης ήταν άριστος οικογενειάρχης και πολύ καλός συγγενής. Ήταν χαρούμενος άνθρωπος, εργατικός, ευσυνειδητός, δίκαιος και πολύ αγαπητός σε όλους.

Έφυγε από κοντά μας στις 28 Αυγούστου 2021.

Αιωνία η μνήμη στον αγαπημένο μου ξάδερφο.

Λάκης Τσουμάνης
Συνταξιούχος δάσκαλος

Εισαγωγικές εξετάσεις σε ΑΕΙ - ΤΕΙ

Συγχαρητήρια σε όλα τα παιδιά που συμμετείχαν στις εισαγωγικές εξετάσεις για τα ΑΕΙ-ΤΕΙ ύστερα από μια δύσκολη σχολική χρονιά. Σε συνέχεια από το προηγούμενο φύλλο αναφέρουμε τον Νίκο Γ. Αχνούλα από Άνω Πεδινά Ζαγορίου, που πέτυχε στη Φιλοσοφική σχολή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

HOTEL ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΑΦΟΙ Κ. ΤΑΓΓΑ

ΤΗΛ. 2665 0 91520, 91361, fax 97029, mobile 6948787562
http://www.hotelagiparaskevi.com e-mail: tagga@otenet.gr

Το δέντρο

Ποιητικό αφιέρωμα σ' ένα από τα μεγάλα επιτεύγματα της Αδελφότητας των Εν Αθήναις Σαρακατσαναίων της Ηπείρου "τα γενεαλογικά δένδρα".

Μια μοναδική, ολοκληρωμένη προσπάθεια, με τεράστια προσφορά, στα ορθά και στα δίπλα κονάκια, κι στα караβάνια, με τ'ς τέντις κι του βιό, π' ανιβουκατέβινι, σ' τ'ς στράτις κι τα β'νά.

Ακόμα δε και εκείνους, που κράτησαν άσβηστη, τη φλόγα του Ελληνισμού, για πολλούς αιώνες, κρατώντας τον φλάμπουρα, ορθό κι αδούλωτο.

Το δέντρο

Τούτο το δέντρο, το παλιό,
καλά `ναι, να το δούμε,
να κάτσουμε στον ίσκιό του,
λίγο νερό να πιούμε.

Να φιληθούμε σταυρωτά,
να σφιχταγκαλιαστούμε,
να θυμηθούμε τα παλιά,
τις ρίζες μας, να βρούμε.

Να ιδούμε τους παπλάδεις μας,
βάβις, θειές κι μπαρμπάδια
του σότι, απ' τις μανάδεις μας
κι όσους, είχαν κουπάδια.

Σαν τον σταυρό η Παναγιά,
παιδιά, να το φυλάτε,
κι ό,τ' ξίριτι, απ' τα παλιά,
πάντα να μουλουγάτι.

Τα χρόνια που μας ήρθαν,
ανέτοιμους μας βρήκαν,
γιατί δεν συνταχθήκαμε
κι όλα στραβά μας μπήκαν.

Νίκος Κοντοδήμος

σαρακατσάνικα
Τα **Χαιρετήματα**

Τριμηνιαία Εφημερίδα της Αδελφότητας των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου
Ζήνωνος 30, 3ος όροφος, Τ.Κ. 10437
τηλ.: 210 5240777, φαξ: 210 5240109
xairitimata@gmail.com www.sarakatsanoi.org
ΑΦΜ 090174764, ΔΟΥ Α' ΑΘΗΝΑΣ
ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ: 6242

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ο πρόεδρος της Αδελφότητας
Δημήτρης Λ. Τάγκας, 6945150848

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ - ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ
Αναστάσιος Μιχ. Τσουμάνης, 6977774350
Δημήτρης Κάτσης 6937426581
Παύλος Δ. Κατρός 6946903637
(Κοινωνικά Θεσπρωτίας-Οικονομική Επιμέλεια),
Στράτος Θ. Γούπας, 6972027826, Κοινωνικά Ν. Ιωαννίνων
Λάμπρος Ναπ. Βαγγελής,
Κοινωνικά Ν. Πρεβέζης-Αρχειο εφημερίδας
Γεωργία Λ. Γιαννακού, Αρχειο συνδρομητών
Ηλεκτρονική διακίνηση
Τα ευυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
απόψεις των συντακτών τους

Συνδρομές - ενισχύσεις:
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ: 130/960391-39
IBAN: GR7701101300000013096039139
στα ονόματα: Κάτσανος Δημήτριος-Παύλος Κατρός
EUROBANK:
ΑΡ. ΛΟΓΑΡ.: 0026 0630 0901060 80012
IBAN GR 230260 63000000 901060 80012
Μην ξεχνάτε όταν καταθέτετε χρήματα να γράφετε
το ονοματεπώνυμό σας.

Υπεύθυνος Παραγωγής: Apiros hora, Πρεβέζης 93, Αθήνα,
τηλ: 210 5154920, apiroshora@yahoo.gr

Χρήστος Π. Τσουμάνης

Έφυγε από τη ζωή πλήρης ημερών στις 21-Δεκεμβρίου 2021 ο Χρήστος Π. Τσουμάνης από το Κουκούλι Ζαγορίου. Ανήκε στη γενιά των πρώτων Σαρακατσαναίων που τόλμησαν να αφήσουν τον πλάνητα βίο του μετακινούμενου κτηνοτρόφου, να οδηγηθούν σε άλλους δρόμους του κόσμου της εποχής τους. Και αυτός για τους Σαρακατσαναίους της Ηπείρου ήταν τα γράμματα. Σπούδασε, έγινε δάσκαλος και ήταν από τους πρώτους εγγράμματους Σαρακατσαναίους της Ηπείρου.

του Γιώργου Κ. Τσουμάνη

Ο Χρήστος Τσουμάνης άφησε το δικό του στίγμα, τη δική του παρακαταθήκη στους ανθρώπους που τον γνώρισαν, στην κοινωνία που έζησε. Από τα νεανικά του ακόμα χρόνια, ύστερα από τον θάνατο του πατέρα του από δυστύχημα, ανέλαβε τις ευθύνες ολόκληρης της οικογένειας που άφησε εκείνος πίσω του. Τη μητέρα του και τα άλλα τρία αδέρφια του. Έτσι μεγαλωμένος σε ένα περιβάλλον, που έπρεπε να φροντίζει για πολλά πράγματα, γαλουχήθηκε με έγνοιες, ευθύνες και πρωτοβουλίες. Από τη φύση του δραστήριος και πρωτίστως εξαιρετικά εργατικός δεν πέρασε απαρατήρητος από το κοινωνικό και επαγγελματικό του περιβάλλον.

Ως ενεργός δάσκαλος και διευθυντής στα δημοτικά σχολεία που υπηρέτησε, εργάστηκε με πίστη, αφοσίωση και περίσσεια ενέργεια. Από όπου πέρασε άφησε το όνομά του με θετικό πρόσημο. Παραπάνω από τριάντα έτη επιτυχημένης επαγγελματικής καριέρας στην Ηπειρο.

Με τη δική της σημασία η δράση του και η έγνοια του όταν του έτυχε να υπηρετήσει σε σχολεία που φοιτούσαν Σαρακατσανόπουλα. Όπως στα χωριά Καλπάκι, Ηλιοβούνια Πρέβεζας και στο χωριό του το Κουκούλι. Δεν ξεχώριζε κανένα μαθητή, όποιου κι αν ήταν παιδί. Πάλευε να τα μάθει όλα γράμματα. Να τους εμφυσήσει την αξία των γραμμάτων. Να τα κάνει να ονειρευτούν πως μέσα από τα γράμματα η ζωή τους θα αλλάξει, θα καλυτερεύσει. Να ξεφύγουν από τη σκληρή και ταλαιπωρή ζωή των γονιών τους. Πάσχιζε ακόμα με όσους πατεράδες επέμεναν να μην στέλνουν τα παιδιά στο σχολείο γιατί η οικογένεια είχε ανάγκη από «χέρια». Μιλάμε για παιδιά πανέξυπνα, που «έπαιρναν τα γράμματα», μυαλά που ζήλευες.

Το σχολείο στα Ηλιοβούνια (στο βλαχοχώρι) χτίστηκε με δική του πρωτοβουλία. Έπεισε τον τότε Επιθεωρητή Πρέβεζας για την ανάγκη να χτιστεί σχολείο στην τοποθεσία εκείνη που ξεχείμαζαν πολλοί Σαρακατσαναίοι. Να μάθουν γράμματα τα Σαρακατσανόπουλα, να μην μείνουν έξω από την κοινωνία, αλλά χρήματα δεν υπήρχαν διαθέσιμα. Με τη βοήθεια του θείου του, Ηλία Τσουμάνη (μηχανικού) και των ντόπων Σαρακατσαναίων εκτίμησε ανάγκες, δυσκολίες, όνειρα, αλλά και φόβους, δισταγμούς και διαφορές, και ο ίδιος μαζί με τους Σαρακατσαναίους που ξεχείμαζαν εκεί, έσκαψε, έχτισε και γεννήθηκε από το τίποτα το σχολείο.

Στη Βωβούσα, αρχές της δεκαετίας του 1950, νέος ακόμα δάσκαλος, επέμενε και εκεί και παρότρυνε πολλούς γονείς, να στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο. Και όταν δεν το κατάφερνε με την πειθώ «έπαιρνε τα παιδιά με το ζόρι». Στην αρχή δυσκολεύτηκαν όλοι μαζί του, αλλά αργότερα για την επιμονή αυτή τον καλοτύχιζαν οι γονείς και κυρίως οι μαθητές του.

Αλλά και στη Φιλιπιάδα, όπου έζησε τα περισσότερα χρόνια της ζωής του, αγωνίστηκε και προσέφερε στην εκπαίδευση και στην τοπική κοινωνία. Οι μαθητές της Παιδόπολης Ζηρού είχαν πάντα ένα πατρικό στήριγμα, τον Χρήστο. Σε εποχές δύσκολες ήταν για τα παιδιά αυτά ο προστάτης τους. Πέρασαν και Σαρακατσανόπουλα από την Παιδόπολη. Φιλοξενήθηκαν, έφαγαν και κοιμήθηκαν στο σπίτι του στη Φιλιπιάδα, στο «δικό τους» σπίτι. Και ο Χρήστος ως δάσκαλός τους, ήταν πολύ περήφανος που πρόκοψαν και δεν παράτησαν το σχολείο.

Στην ευρύτερη κοινωνία του Ζαγορίου, σε αυτή των Σαρακατσαναίων της Ηπείρου και στη μικρή κοινωνία του χωριού μας η παρουσία του και η δράση του ήταν πάντοτε έντονη, απαραίτητη και υπολογισίμη.

Στους Κουκουλιώτες, ήταν γνωστός ως ο Χρήστος ο δάσκαλος. Μια προσωπικότητα που ενέπνεε σε όλους ανεξαιρέτως τους χωριανούς εμπιστοσύνη και αυτοπεποίθηση. Ο λόγος του είχε σημαίνουσα βαρύτητα και ήταν πάντα σεβαστός. Με τη συμπεριφορά του ποτέ δεν ξεχώριζε τους γηγενείς κατοίκους από τους Σαρακατσάνους. Πρωτοπόρος και καθοδηγητής κάθε καλοκαιρί, που ήταν εύκαιρος από την εργασία του, σε πρωτοβουλίες για να λυθούν προβλήματα που μας απασχολούσαν στο χωριό. Αυτός πάντα μπροστά, σε όλες τις δράσεις, όχι μόνο με τον λόγο του, αλλά κυρίως με την προσωπική του εργασία. Ακούραστος και μαχητής έδινε το παράδειγμα σε όλους, μικρούς και μεγάλους, χωρίς να ξεσυνερίζεται, αλλά και χωρίς να διακρίνει κανέναν.

Ο Χρήστος Τσουμάνης στη Βωβούσα όπου πρωτοδιορίστηκε δάσκαλος. (Φωτό από το αρχείο του ίδιου).

Σε δύσκολους καιρούς είχε τη δική του συνεισφορά στη φάση της μετάβασης των Σαρακατσαναίων στον σύγχρονο κόσμο. Πρωτοστάτησε στην προσπάθειά τους να εγκατασταθούν μόνιμα στο Ζαγόρι και αλλού. Όσο και αν φαίνεται παράξενο σήμερα, αυτό ήταν ένα εγχείρημα με πολλές δυσκολίες. Η ένταξη των Σαρακατσαναίων σε ένα νέο περιβάλλον μόνιμης εγκατάστασης, σε κάθε περίπτωση, είχε τις δυσκολίες του και τις αντιδράσεις από τους γηγενείς κατοίκους. Προς την κατεύθυνση αυτή ο Χρήστος, όπως και άλλοι Σαρακατσαναίοι, βοήθησε με τον δικό του τρόπο ώστε να αμβλυνθούν οι διαφορές.

Ως μια τέτοια προσπάθεια, πέρα από τις συμβουλές, τις παραινέσεις, τις εξηγήσεις και τις λύσεις που προσπαθούσε να δώσει σε καθημερινά προβλήματα που ενέσκηπταν στη συμβίωση Σαρακατσαναίων και Ζαγορίσιων, ήταν και η συνεισφορά του στην ίδρυση της Αδελφότητας Κουκουλιωτών. Πρωτοστάτησε κάπου εκεί στη δεκαετία του 1970, μαζί με τον αείμνηστο δάσκαλο Κ. Λαζαρίδη, που ήταν και δάσκαλός του, στην ίδρυσή της και έδωσαν τις κατευθυντήριες γραμμές λειτουργίας της. Με το διορατικό του μάτι, την εμπιστοσύνη που του έδειχναν οι κάτοικοι λόγω του κύρους του, της ικανότητας του να διακρίνει και να ενώνει τις διαφορετικές νοοτροπίες, προνόησε ότι η ίδρυση μιας Αδελφότητας στο χωριό θα βοηθούσε πολύ στη συμβίωση Ζαγορίσιων και Σαρακατσαναίων σπάζοντας με αυτό τον τρόπο στερεότυπα και προκαταλήψεις που υπήρχαν εκατέρωθεν. Είχε έρθει το πλήρωμα του χρόνου, για μια κοινή πορεία όλων σε έναν κόσμο που άλλαζε συνεχώς.

Από νέος ακόμα δάσκαλος, προσπάθησε όσο μπορούσε να περισώσει στοιχεία του βίου των Σαρακατσαναίων που εγκατέλειπαν σιγά-σιγά τον παραδοσιακό τρόπο ζωής τους. Ενδιαφέρθηκε για το σινάφι του, κουβέντιασε και έμαθε πολλά από ακραιφνείς παλιούς Σαρακατσαναίους της εποχής του, άνδρες και γυναίκες. Διαμόρφωσε άποψη για τον τρόπο της ζωής τους, την καταγωγή τους, την κουλτούρα τους, τις δυσκολίες της ζωής τους, τα προτερήματα και ελαττώματά τους.

Πάντα ήταν περήφανος για τη σαρακατσάνικη καταγωγή του.

Από τους πρώτους Σαρακατσαναίους που κατέγραψαν συστηματικά και με μεθοδολογία τον βίο των Σαρακατσαναίων. Αντλούσε πληροφορίες από αυθεντικές πηγές και όταν υποστήριζε κάτι παρέπεμπε ονομαστικά και στην πηγή του. Όταν ο χρόνος ωρίμασε, ήταν από τους πρώτους που συνέδραμαν στην ίδρυση της Αδελφότητας Σαρακατσαναίων Ηπείρου, της οποίας ήταν και ένας από τους πρώτους Προέδρους. Η διάσωση των αυθεντικών στοιχείων της παράδοσης τους ήταν πρώτο μέλημά του. Όλοι όσοι ασχολήθηκαν με τη Αδελφότητα Σαρακατσαναίων γνωρίζουν την τεράστια προσφορά του στη συλλογή των φορεσιών και των υφαντών των Σαρακατσαναίων. Και στα στερνά του χρόνια, φρόντιζε να παραδίνει στα Σαρακατσανικά Χαιρετήματα υλικό που είχε ταξινομημένο, με τις πηγές του. Υλικό που το θεωρούσε, όπως ο ίδιος μου έλεγε, κτήμα των ίδιων των Σαρακατσαναίων.

Αναφορικά με τη δράση του ως ενεργό πολιτικό άτομο, σε δύσκολες πολιτικά και κοινωνικά εποχές που πέρασαν στη ζωή του, χαρακτηρίζονταν από μια ιδιαίτερη προσοχή και σοβαρότητα που έδειχνε στον λόγο και τις πράξεις του. Η παρουσία του στα πολιτικά τεκταινόμενα ενεργή και διακριτική. Ήταν ένας άνθρωπος βαθιά δημοκράτης, που το έδειχνε με την καθημερινή του στάση και συμπεριφορά. Αταλάντευτος στις αρχές του, χωρίς ωστόσο να δημιουργεί ποτέ εντάσεις και αντιπαραθέσεις στο επίπεδο της πολιτικής του ιδεολογίας. Ήξερε πολύ καλά όσο κανένας άλλος να διακρίνει τις κατάλληλες στιγμές, όταν μπορούσε να εκφράσει τις απόψεις του χωρίς να δημιουργεί αντιπαλότητες και έχθρες στο περιβάλλον του. Πορεύτηκε έτσι σε όλη του τη ζωή. Με ξεχωριστή ψυχραιμία και σεβασμό στις σκέψεις και απόψεις των συνανθρώπων του.

Στον δικό μου στενότερο συγγενικό κύκλο τύχαινε ενός ιδιαίτερου σεβασμού, που αποκτήθηκε με τον χρόνο και κρατήθηκε ανεξίτηλος. Τούτο είχε να κάνει και με την ξεχωριστή εκτίμηση που έτρεφαν οι γονείς μου στο πρόσωπό του. Ήταν για εμάς όχι απλά ένας εγγράμματος συγγενής μας, αλλά ένας άνθρωπος που πάντα κάτι είχε να μας πει και να μας συμβουλέψει. Ήταν όπως έλεγε η μάνα μου, «δικός μας ο Χρήστος». Ένας άνθρωπος που ότι μας έλεγε το πίστευε, ήθελε το καλό μας, το έλεγε ειλικρινά, άσχετα αν μας άρεσε ή όχι. Άλλωστε, ήταν γνωστό ότι ο Χρήστος όταν συμβούλευε στην ουσία «έκανε ρήξεις» και είχε κάνει πολλές στη ζωή του. Ποτέ όμως για το δικό του συμφέρον. Για την προσωπική σχέση που είχα μαζί του ένα μόνο θα πω. Ήταν μια σχέση σεβασμού και εκτίμησης για χίλιους λόγους τους οποίους θα ρρώ πως πρέπει να κρατήσω για τον εαυτό μου.

Ο Χρήστος ήταν ο τελευταίος της γενιάς του στο ευρύτερο συγγενικό μας περιβάλλον. Έχω την αίσθηση, αλλά και τη βεβαιότητα, ότι πολλά μας δίδαξε με τον τρόπο του, με το παράδειγμά του, για το νόημα που αυτός έδινε στη ζωή για τις ανθρώπινες σχέσεις. Για τον σεβασμό και την εκτίμηση που έδειχνε σε όλους τους συγγενείς. Κάτι που ο ίδιος κράτησε κατά ένα παράξενο τρόπο, με ευλάβεια σε όλη του τη ζωή. Έδινε πάντα χωρίς να περιμένει, ταπεινά, και χωρίς πολλές φορές να ξέρει ο άλλος.

Τέλος θεωρώ ακόμα εξαιρετικά σημαντικό, ότι στην όλη του πορεία, στις προσπάθειες που έκαμε για την επαγγελματική του καταξίωση, για τον τόπο του, για το σινάφι μας, το ότι ήταν πάντα κοντά στους δικούς του συγγενείς και δεν απομακρύνθηκε, καταλυτική ήταν η στάση της γυναίκας του Ευγενίας. Μιας ξεχωριστής, ιδιαίτερα ενεργής και αθόρυβης προσωπικότητας, που αν και δεν είναι Σαρακατσάνα, στάθηκε δίπλα του με αφοσίωση, πίστη και σεβασμό στις δικές του επιθυμίες και προτεραιότητες που έβαζε στη ζωή του.

Ας είναι αιωνία του η μνήμη

EKME

ΑΝΩΝΥΜΗ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΚΗ, ΤΕΧΝΙΚΗ, ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ & ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

Διευθύνων Σύμβουλος: Ιωάννης Β. Καρυώτης

Σοφίας Βέμπο 6, 570 08 Εξέδωρος, Θεσσαλονίκη
Τηλ: (+302310) 755.085, 755.260
Φαξ: (+302310) 755.104,
E-mail: ekme@ekme.gr

Σαρακατσάνικος γάμος

Όταν κάθε κορίτσι της Σαρακατσάνικης οικογένειας περνούσε τα 16 ή 17 του χρόνια ήταν για γάμο ενώ τα αγόρια συνήθως πάνω από τα 20 τους. Ο γάμος γινόταν συνήθως με συνοικέσιο. Σποραδικά παρουσιάστηκαν και φαινόμενα αρπαγής της κόρης παρά τη θέλησή της καθώς και των γονέων της. Αν ένας νέος αγαπούσε ένα κορίτσι δεν το έλεγε σε κανέναν, ούτε το εξομολογείτο και στο ίδιο του κορίτσι γιατί υπήρχε φόβος το κορίτσι να το πει στους γονείς του, οπότε θα άρχιζε η φιλονικία μεταξύ των οικογενειών που έφτανε σε ξυλοδαρμούς ή και φόνο με συνέχεια βεντέτας.

του Χρήστου Τσουμάνη

Το κορίτσι ως την ηλικία αυτή και με τη βοήθεια της μάνας ή άλλων αδερφάδων έκανε την προίκα της: Βελόντζες φλωκοτές, σκέτες, στρώματα μάλλινα και προσκέφαλα, τα ρούχα της εσωτερικά και εξωτερικά, τροβάδια, διαόκια, σακουλάκια και άλλα κεράσματα. Τα παλιότερα χρόνια που φορούσαν «γκουζιόκια» και κεντητά φουστάνια έπαιρναν στο κονάκι τους ειδικό ράφτη, όχι Σαρακατσάνο, γιατί την τέχνη αυτή δεν την ήξεραν οι Σαρακατσάνοι, και κεντούσε τα είδη αυτά που ήταν και η στολή για τις επίσημες ημέρες. Όλη η προίκα των κοριτσιών ήταν ένα ή δυο φορτώματα ζώων ανάλογα με την οικονομική κατάσταση της οικογένειας του κοριτσιού. Οι κόρες των τσελιγκάδων είχαν πάντα δυο φορτώματα ρούχων. Είδη νοικοκυριού ποτέ δεν έπαιρναν προίκα οι Σαρακατσανοπούλες.

Όταν ο γιος έρχονταν σε ηλικία γάμου έπρεπε ο πατέρας να φροντίσει να του βρει νύφη. Αν του πατέρα ή της μητέρας άρεσε ένα κορίτσι αυτό θα δίνανε για νύφη στο παιδί τους. Το συμβούλιο για την εκλογή της νύφης θα γινόταν πολύ στενό, κυρίως μεταξύ πολύ στενών συγγενών (αδερφιών του πατέρα ή και της μητέρας) και πολλές φορές χωρίς να ξέρει ο γιος. Όταν πέρναν την απόφαση να ζητήσουν την τάδε ο πατέρας έλεγε και στον γιο του ότι είναι καιρός να παντρευτείς κι είπαμαν να χαλέψουμε την κοπέλα του τάδε (πάντοτε Σαρακατσάνου). *Μας είπαν πως είναι καλή κοπέλα και κάν' για το κονάκι μας*. Ο γιος ποτέ δεν έφερνε αντίρρηση και σε περίπτωση που δεν ήξερε την κοπέλα ούτε στη φάτσα. Και οι γονείς του τις περισσότερες φορές δεν την ήξεραν, επειδή όμως σε ανύποπτο χρόνο είχαν μάθει από συγγενείς τους ότι ο τάδε έχει καλή κοπέλα, όμορφη και δουλευτάρα, αποφασίζουν να την πάρουν. Για προξενητής θα πήγαινε ή ο ίδιος ο πατέρας του παιδιού ή αδερφός του μεγαλύτερος ή θείος του. Την απόφασή τους αυτή δεν τη διέδιδαν στη στάνη γιατί αν δεν γινόταν το συνοικέσιο θα το θεωρούσαν προσβλητικό για την οικογένειά τους.

Έβαλε ψωμί στον τρουβά: Τα λόγια αυτά φανερώνουν ότι ξεκίνησε να πάει να ζητήσει νύφη. Για να μη φανερωθεί ο προξενητής στους άλλους Σαρακατσαναίους της στάνης ότι πηγαίνει να χαλέψει νύφη επειδή θα γινόταν η απουσία του αισθητή, έλεγε πως τάχα θα πάει να ιδεί συγγενείς του σε άλλη στάνη ή να αγοράσει κανένα ζώο ή άλλη δικαιολογία. Αυτά δεν τα 'λεγε ο ίδιος προτού να φύγει αλλά τα έλεγαν οι σπιτικοί του όταν αυτός είχε πια φύγει και ρωτούσαν οι άλλοι άντρες ή γυναίκες της στάνης για την απουσία του. Συνήθως ο προξενητής έφευγε νύχτα για να μην τον δουν οι άλλοι με την κάπα του, την κλίτσα του και τον τρουβά του με ψωμί και προσφάι (συνήθως τυρί) για δύο ή τρεις μέρες.

Όταν έφτανε κοντά στα κονάκια της στάνης που ήταν το πρόσωπο που ζητούσε, προσπαθούσε να βρει κάποιο παιδί ή γυναίκα της στάνης αυτής να ειδοποιήσει να κατεβεί ο τάδε παρακάτω, κάποιος τον θέλει. Ο προξενητής ποτέ δεν πήγαινε στο κονάκι της κόρης που τη «χάλευαν» για νύφη. Όταν έφτανε το πρόσωπο που ζητούσε, πατέρας ή αδερφός της νύφης, κοντά στον προξενητή και μετά το σχετικό χαιρέτισμα και τη σχετική κουβέντα *πώς τάχετε τα πρότα κλπ*, του έλεγε τον σκοπό για τον οποίο ήρθε. *Ήρθα για να γενούμε ένα σπίτ' να μ' δώσεις την κοπέλα σου στο πιδί μ' αν μας αγαπάει κι έχετε ευχαρίστηση*. Όλοι οι Σαρακατσαναίοι Ηπειρώτες γνωρίζονταν μεταξύ τους. Ο κάθε ένας γνώριζε το γενεαλογικό δέντρο του άλλου, τη σειρά που λένε καθώς και την οικονομική του κατάσταση. Ο πατέρας της νύφης τον ευχαριστούσε, αλλά δεν μπορούσε να του δώσει την απάντηση την ίδια ώρα. Θα συζητούσε πρώτα με τη γυναίκα του και τους πολύ πλησίον συγγενείς και θα του έδινε συνήθως την απάντηση την άλλη μέρα. Χώριζαν, ο πατέρας της νύφης πήγαινε στο κονάκι του ο δε προξενητής θα έφευγε μακριά από τη στάνη και θα γύριζε την άλλη μέρα να συναντηθεί με τον πατέρα της νύφης, όχι στο ίδιο μέρος, αλλά κάπου αλλού που είχαν συμφωνήσει την ώρα του χωρισμού των. Αυτό γινόταν για να μην τους πάρουν χαμπάρι οι άλλοι Σαρακατσαναίοι. Αν στο σπίτι της νύφης δεν συμφωνούσαν να γίνει το συνοικέσιο αυτό, την άλλη μέρα στη συνάντησή τους ο πατέρας της νύφης έλεγε ότι η κοπέλα μας είναι μικρή ακόμα για παντρεία, δηλαδή κάτι που να μη θίξει την οικογένεια του παιδιού που τη ζητούσε. Αν η απόφαση ήταν να γίνει το συνοικέσιο, δηλαδή νόμιζαν ότι το παιδί είναι καλό, είναι από σειρά, είναι εχούμενο, δουλευτάρικο, με λίγα λόγια αν νόμιζαν ότι ήταν της σειράς τους, τότε έδιναν τα χέρια ότι συμφωνούν και το συνοικέσιο θα γίνει. Αυτό ήταν το λεγόμενο *σύβασμα* = συμβίβασμα, *σύβασαν νυφ'*.

Ο άνθρωπος του γαμπρού φεύγοντας από το κονάκι του για να *σβάσει* νύφη έπαιρνε και τα απαραίτητα *ειδίσματα* (είδη) για το σύβασμα. Αυτά ήταν: Ένα δαχτυλίδι ασημένιο με πέτρα καινούριο που είχε και το όνομα του γαμπρού. Το δαχτυλίδι το είχαν φτιάξει γι' αυτή τη δουλειά. Ένα κόκκινο μαντήλι μεταξωτό που το λέγανε *Καλαμάτα* διαστάσεων περίπου 0,50Χ0,50 και ένα κομμάτι (λόϊδο) από κόκκινη τουλούπα (έμβλημα χαράς το κόκκινο) αλλά και για να προκόψουν τα πρόβατα. Το δαχτυλίδι και το κόκκινο λόϊδο τα δένανε με μια πλεξίδα κόκκινη. Την άλλη άκρη της πλεξίδας τη δένανε στην άκρη της Καλαμάτας και τα τύλιγαν με την Καλαμάτα.

Έβαζαν μέσα και λίγο ρύζι και πολλοί Σαρακατσάνοι έβαζαν και μια λίρα. Αφού δίνανε τον λόγο τους για το σύβασμα, ο πατέρας της νύφης πήγαινε στο κονάκι του και έπαιρνε και αυτός τα ίδια ειδήσματα που τα είχαν από καιρό έτοιμα, αφού είχαν κορίτσι για παντρεία, ξαναερχόταν στον άνθρωπο του γαμπρού κι εκεί άλλαζαν τα ειδήσματα. Το σύβασμα επισημοποιήθηκε με την αλλαγή των ειδημάτων. Για προίκα δεν μιλούσαν γιατί οι Σαρακατσάνοι δεν είχαν απαιτήσεις προίκας. Πολλοί Σαρακατσαναίοι δίνανε πρόβατα και άλογο ή μουλάρι στην κόρη τους θεληματικά, χωρίς να έχουν συμφωνία με τον γαμπρό.

Ο άνθρωπος του γαμπρού δεν πήγαινε στο κονάκι της νύφης, αλλά έφευγε για το δικό του χαρούμενος για το συμβάν κι έδινε στη μάνα του γαμπρού τα ειδήσματα της νύφης για να τα φυλάξει. Οι γονείς του γαμπρού διέδιδαν στη στάνη πως σύβασαν το παιδί τους με την τάδε κι όποιος πήγαινε στο κονάκι να τους ευχηθεί την κερνούσαν ρακί με το *φιρφιρί* (παγούρι). Οι κοπέλες απ' τη στάνη του γαμπρού πήγαιναν στο κονάκι του γαμπρού και ζητούσαν απ' τη μάνα του να τους δείξει τα ειδήσματα, πράγμα που γινόταν. Η μάνα της νύφης όταν έπαιρνε τα ειδήσματα απ' τον άντρα της τα *τρύπωνε* (έκρυβε) να μην τα ιδεί η κοπέλα της γιατί ντρέποταν απ' τους γονείς της και *σκάνιαζε* (στενοχωριόταν) που θα έφευγε απ' το πατρικό της. Η νύφη το χαρούμενο γεγονός του *συσβάσματος* της με τον τάδε το μάθαινε συνήθως από τα άλλα κορίτσια της στάνης που το διέδιδαν πια οι γονείς της νύφης. Και εδώ τα κορίτσια ζητούσαν απ' τη μάνα της νύφης να ιδούν τα ειδήσματα. Η μάνα της νύφης τα έδειχνε στα κορίτσια όταν η κόρη της δεν ήταν εκεί.

Την ημέρα του γάμου την *έκοβαν* (διόριζαν) όταν γινόταν το σύβασμα. *Έκοψαν μέρα για τις τόσες του μήνα, τότε γενόμαστε χαζίρ* (έτοιμοι). Στο διάστημα που περνούσε, όσο να γίνει ο γάμος, ο γαμπρός δεν επιτρέπετο να πάει στο κονάκι της νύφης. Πολύ δε περισσότερο η νύφη στο κονάκι του γαμπρού. Αν καμιά φορά στο ανεβοκατέβασμα, άνοιξη ή φθινόπωρο, τύχαινε να συναντηθούν τα караβάνια από τις δυο στάνες η νύφη προσπαθούσε να κρυφτεί μέσα στα φορτωμένα ζώα για να μην τη δουν οι συγγενείς του γαμπρού. Οι περισσότεροι γάμοι γινόταν το καλοκαίρι στα βουνά, ελάχιστοι στα χειμαδιά, τις Κυριακές μετά το Πάσχα. Ως την μέρα του γάμου η νύφη θα ετοιμάζε τα προικιά της, θα έραβε στον ράφτη τη νυφιάτικη φορεσιά της και ο γαμπρός τη γαμπριάτικη δική του.

Εβδομάδα προ του γάμου. Προμήθεια κρασιού και ρακιού από χωριά που είχαν παραγωγή. Προμήθεια καυσόξυλων για το ψήσιμο των σφαχτών και βράσιμο φαγητών. Αυτά κυρίως γινόταν ως την Τετάρτη ή Πέμπτη. Την Πέμπτη θα γινόταν και απ' τις δύο οικογένειες, γαμπρού και νύφης, το κάλεσμα των συγγενών και φίλων της στάνης που μένανε. Ένα παιδάκι με μια φ'τσέλα (βαρελάκι μικρό ξύλινο) στολισμένη με λουλούδια και γεμάτη κρασί γύριζε από κονάκι σε κονάκι για να καλέσει όλες τις οικογένειες στον γάμο. *«Ο τάδε σας καλεί στον γάμο»*. Ένας από το κονάκι έλεγε ευχές: *«Καλά τ' στέφανα κι εσένα στ' χαρά σ'»*. Όσοι συγγενείς και φίλοι βρισκόταν μακριά, τους καλούσαν απ' την προηγούμενη εβδομάδα στέλνοντάς τους για κάλεσμα από μια καραμέλα. Πολλές φορές και τις οικογένειες της ίδιας στάνης τις καλούσανε όχι με κρασί αλλά με καραμέλα. Από εδώ οι ενέργειες χωρίζουν.

Στο κονάκι του γαμπρού: Την Πέμπτη το βράδυ μαζευόταν τα κορίτσια των καλεσμένων της στάνης στο κονάκι του γαμπρού για να *πάσουν τα προζύμια*. Μαζί με τα κορίτσια πήγαιναν και γέροι και γριές της στάνης. Δυο κορίτσια κι ένα αγόρι που έπρεπε να έχουν μάνα και πατέρα πάνανε και τα τρία μαζί τη σίτα για να σιτίσουν το αλεύρι μέσα στο σκαφίδι που είχαν για ζύμωμα. Το αλεύρι ήταν καθαίο δηλαδή από στάρι και όχι καλαμποκίσιο για να φτιάξουν την κουλούρα του γαμπρού. Την ώρα που κοσκίνιζαν το αλεύρι ο πατέρας του γαμπρού και οι άλλοι γέροι έριχναν μέσα στη σίτα κέρματα που στο τέλος τα μοιραζόταν τα τρία αυτά παιδιά. Αφού τελείωνε το σίτισμα, έριχναν νερό ζεστό μέσα στο αλεύρι και τα τρία παιδιά ανακάτωναν με τα δάχτυλά τους το αλεύρι για να γίνει ζυμάρι. Τα άλλα κορίτσια τραγουδούσαν:

*«Ανάχλιου νάναι το νερό κι αφράτο το προζύμι
Κόρη ξανθή τ' ανάπιανε με μάνα με πατέρα
Κόρη ξανθή τ' ανάπιανε μ' αδέρφια και ξαδέρφια.»*

Όταν τελείωνε το πάσιμο των προζυμιών στο ίδιο σκαφίδι αφήνανε τη ζύμη (μαγιά) για να γίνει. Το σκέπαζαν με καθαρό μεσάλι και το αφήνανε σε μια άκρη. Πολλές φορές τα κορίτσια έπαιρναν λίγο ζυμάρι και άλειφαν τον πεθερό, την πεθερά κι άλλους γέροντες και γριές. Το είχαν σε καλό.

Την Παρασκευή το πρωί τα ίδια κορίτσια θα ζύμωναν την κουλούρα του γαμπρού και θα την κεντούσαν. Τα κεντίδια ήταν με το ίδιο προζύμι φτιάχνοντας απάνω της μεγάλους σταυρούς στη μέση, πλεξίδες, γυροβόλια (κύκλους), στριφτάρια, κούπες, κουδέλες. Με το πιρούνι ή το ψαλίδι κεντούσανε κενά μέρη. Στις κούπες έβαζαν κι από ένα κουφέτο. Αφού την αφήναν να γίνει, την ψήνανε στη γάστρα και δίνανε μεγάλη προσοχή να μην καεί ή να μείνει αστράγγιστη. Όταν τη βγάζανε από τη φωτιά την αλείφανε με νερό που είχε λειωμένη ζάχαρη. Το μέγεθος της γαμπριάτικης κουλούρας ήταν περίπου *τόση* όση για να την παίρνει μέσα ο κεντισμένος τρουβάς που συνήθως είχαν για τον σκοπό αυτό.

Την Παρασκευή το πρωί οι σπιτικοί του γαμπρού θα έφτιαχναν τη *χαλαντζιούκα*, αν ο γάμος γινόταν το καλοκαίρι, για να μαζευτούν οι καλεσμένοι να διασκεδάσουν. Πάνω στη χαλαντζιούκα έριχναν για να κρατεί ίσκιο κυρίως τέντες. Επίσης θα μαζεύανε κι από τις άλλες οικογένειες της στάνης ένα ή δυο καζάνια για

το βράσιμο του φαγητού, πολλά καπάκια για το κένωμα των φαγητών, πιρούνια, μεσάλια, τσ'κάγια για το κρασί και όσα ποτήρια μπορούσαν να βρουν. Επίσης θα ετοιμάζαν και τις σουβλές 3-4 που είχαν κόψει από μέρες.

Την Παρασκευή το απόγευμα οι γυναίκες, τα κορίτσια και τα παιδιά της στάνης ως 10 - 12 χρονών θα πήγαιναν να ράψουν τον φλαμπουράκο (μικρός φλάμπουρας) έξω σε μέρος που υπήρχαν καυσόξυλα. Σκοπός του φλαμπουράκου ήταν να μαζεύουν οι γυναίκες καυσόξυλα, κάθε μια το ζαλίκι της, που προοριζόταν για τις ανάγκες του γάμου.

Αφού οι γυναίκες έφτιαχναν το ζαλίκι τους έκοβε μία το φλαμπουρόξυλο, δηλαδή ένα ξύλο ως δύο μέτρα μήκος και στην κορυφή του δένανε κι ένα μικρό ξύλο για να γίνει το σημείο του Σταυρού. Πάνω στο ξύλο αυτό και 0,10 - 0,20 μ.κάτω από το σημείο που σχηματιζόταν ο σταυρός ένα παιδί που να έχει μάνα και πατέρα έραβε με τρία βελόνια και κόκκινη κλωστή ένα άσπρο μαντίλι καινούριο ενώ οι γυναίκες και τα κορίτσια τραγουδούσαν το τραγούδι του φλάμπουρα. Θα το αναφέρουμε πιο κάτω. Αφού τελείωνε

το ράψιμο ο φλαμπουριάρης, δηλαδή το παιδί που έραβε τον φλάμπουρα, κρατώντας ψηλά τον φλάμπουρα και πίσω ζαλικωμένες οι γυναίκες επέστρεφαν κατά το ηλιοβασιλέμα στη στάνη. Φτάνοντας δε κοντά στο κονάκι του γαμπρού τραγουδούσαν:

*«Έβγα μανούλα του γαμπρού να ιδείς τα ξύλα που 'ρχονται.
Να ιδείς τα ξύλα που 'ρχονται, να ιδείς τον άσπρο φλάμπουρα»*

Η πεθερά, μάνα του γαμπρού, μαζί με τις άλλες γυναίκες κερνούσαν όλους αυτούς που λάμβαναν μέρος στο ράψιμο του φλαμπουράκου, κυρίως καραμέλες ή λουκούμι, αφού πρώτα οι γυναίκες άφηναν τα ζαλίκια τους κάτω και ο φλαμπουριάρης έμπηχνε τον φλάμπουρα στο δεξί μέρος του κονακιού. Το βράδυ επακολουθούσε μικρό τραπέζι των καλεσμένων στο κονάκι του γαμπρού. Σ' αυτό λάμβαναν μέρος λίγοι και κυρίως γυναίκες και κορίτσια.

Το Σάββατο περνούσε με ετοιμασίες. Καλίγωμα των ζώων, με τα οποία θα πήγαιναν να πάρουν τη νύφη, αρμάτα των ζώων (γκέμια, σέλλες, σαμάρια σιδηρόσκαλες, καπίστρια, κουβέρτες σαμαριών, βελεντζούλα σαμαριάτικη). Το Σάββατο το απόγευμα έρχονταν οι καλεσμένοι από άλλες στάνες. Αν ο γαμπρός είχε αδερφές παντρεμένες σε άλλες στάνες, αυτές έρχονταν από την Τετάρτη ή Πέμπτη για να βοηθήσουν στις ετοιμασίες. Συνήθως έρχονταν μόνο άντρες και μόνο στενοί συγγενείς θα ερχόταν αντρόγυνα. Κάθε καλεσμένος από άλλη στάνη θα ερχόταν με το ζώο του, κυρίως άλογο, και με το κανίσκι του. Το κανίσκι ήταν ένα ολόκληρο σφαχτό γδαρμένο, κυρίως προβατίνα, μια κουλούρα ψωμί καθαίο και μια φ'τσέλα κρασί. Το σφαχτό και την κουλούρα τα τοποθετούσε σ' ένα δισάκι. Οι σπιτικοί του γαμπρού όταν έβλεπαν να 'ρχεται κάθε καλεσμένος ή και ο γαμπρός έβγαιναν πιο πέρα απ' τα κονάκια τους να τους υποδεχτούν αλλά και να διώξουν το πλήθος των σκυλιών της στάνης που πρώτα αυτά έβγαιναν για υποδοχή. Χαιρετούρες και ευχές. Ξεκρέμαγαν το δισάκι με το κανίσκι, το έπαιρνε κάποιος και το τοποθετούσε στο μέρος που βάζανε όλα τα κανίσκια (συνήθως ένα κονάκι) και οδηγούσαν τον καλεσμένο ή μέσα στο κονάκι ή στη χαλαντζιούκα, όπου ήταν και οι άλλοι καλεσμένοι και τους κερνούσαν ρακί. Το ζώο το άφηναν ελεύθερο να βοσκήσει. Οι καλεσμένοι της ίδιας στάνης φέρνανε τα κανίσκια τους το Σάββατο το απόγευμα. Σφαχτό ολόκληρο, κουλούρα, κρασί. Ο νουνός που θα στεφάνωνε ήταν κυρίως εκείνος που βάπτισε τον γαμπρό ή παιδί του. Ιδιαίτερο κάλεσμα δεν είχε.

Κίνησ' ο γάμος (κίνησε ο γάμος, δηλαδή άρχισε). Το βράδυ με το ηλιοβασιλέμα οι καλεσμένοι άρχιζαν να τραγουδούν. Καθισμένοι κάτω σε βελέντζες σταυροπόδι άρχιζαν τα τραγούδια της τάβλας. Χωρισμένοι σε δυο χορούς (παρέες) δίπλωνε το τραγούδι. Το φιρφιρί με το ρακί περνούσε με τη σειρά απ' όλους. Ευχές πάνω στις ευχές: *Με ζωή γαμπρέ, να ζήσουν, να προκόψουν, και στα σπίτια σας, και στις χαρές σας παιδιά.* Οι περισσότεροι και κυρίως οι νέοι με φουστάνελες και οι γερνότεροι με κάτασπρες μπουραζάνες, πλατιά μανίκια στα πουκάμισα, τσαρούχια με φούντες και πισλιά (γελέκα με ριχτά μανίκια), κατακάθαροι και χαρούμενοι. Οι γυναίκες παρατηρούσαν έξω απ' τη χαλαντζιούκα τους καλεσμένους. Τώρα έπρεπε να ράψουν τον φλάμπουρα. Συνήθεια από τα μεταβυζαντινά χρόνια. Αν το αυτοκρατορικό κόκκινο φλάμπουρο έπεσε στην Πόλη, οι Σαρακατσαναίοι το κράτησαν στην ψυχή τους και στις ώρες της μεγαλύτερης χαράς των το ξανασήκωναν στον δουλωμένο αέρα. Ένα παιδί ηλικίας 10 ως 15 χρόνων, αυτό που έραβε τον φλαμπουράκο ή άλλο που να έχει

μάνα και πατέρα θα ράψει τον φλάμπουρα. Τα σύνεργα έτοιμα. Τα έφερναν οι γυναίκες:

Φλαμπουρόξυλο ως 2,25 μ. Με σταυρό στο πάνω μέρος και κεντημένο στη φλούδα του (ραβδώσεις όπως οι λευκές-γαλάζιες του κονταριού της σημαίας).

Ο φλάμπουρας: Τετράγωνο ύφασμα που στις τέσσερες άκρες του είχε ραμμένο από ένα μικρό στρογγυλό κουδουνάκι. Το χρώμα του ήταν τα πολύ παλιά χρόνια κόκκινο, αργότερα άσπρο και μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους το 1912 - 13 χρώμα ελληνικής σημαίας. Τα τρία βελόνια με τα οποία έραβαν τον φλάμπουρα, το κάθε ένα είχε κλωστή κόκκινη βαμβακερή ή μεταξωτή. Συνήθως τον φλάμπουρα τον ράβανε έξω γιατί η χαλαντζιούκα δεν τους χωρούσε όλους επειδή λάμβαναν τώρα μέρος και οι γυναίκες. Σχηματιζόνταν δύο χοροί: άνδρες - γυναίκες. Το τραγούδι το άρχιζαν οι γυναίκες και το δίπλωναν οι άνδρες.

«Τίνος είν' ο φλάμπουρας τ' άξιο και το κόκκινο τ' άξιο και το κόκκινο και το κατακόκκινο;

Του γαμπρού είν' ο φλάμπουρας τ' άξιο και το κόκκινο και το κατακόκκινο.

Ποιος τον ράβει τον φλάμπουρα ποιος τον κοκκινίζει;

Ποιος τον κοκκινίζει, μήλα, ρόϊδα τον γεμίζει;

Ο πατέρας του τον ράβει και τον κατακοκκινίζει.

Η μανούλα του τον ράβει.

Οι αδερφάδες του τον ράβουν.

Τα αδερφάκια του τον ράβουν.

Τίνος είν' ο φλάμπουρας τ' άξιο και το κόκκινο τ' άξιο και το κόκκινο και το κατακόκκινο;

Του γαμπρού είν' ο φλάμπουρας τ' άξιο και το κόκκινο και το κατακόκκινο.

Άιντε για ράψτε τον δασιά δασιά, θα γύρει ράχες και βουνά.

Θα γύρει ράχες και βουνά, θα τον ξεκλίσουν τα κλαριά.

Θα τον ξεκλίσουν τα κλαριά, θα τον γελάσουν τα πουλιά.

Θα τον γελάσουν τα πουλιά, θα τον γελάσει η πεθερά.

Οι αδερφούλες του γαμπρού όλες τρουϊρω εδώ να 'ρθουν

όλες τρουϊρω εδώ να 'ρθουν κι όλες τραγούδια ν' αρχινούν

Όσα αδερφάκια του γαμπρού όλα τρουϊρω εδώ να 'ρθουν

όλα τρουϊρω εδώ να 'ρθουν κι όλα ντουφέκια να ρίχνουν.

(τη στιγμή αυτή τα αδέρφια του γαμπρού πυροβολούσαν με κουμπούρια ή όπλα).

Κι εσένα φλαμπουριάρη μου θε να σε τραγουδήσουμε

θε να σε τραγουδήσουμε να σε πολυχρονίσουμε.

να σε πολυχρονίσουμε να σε χαρεί η μανούλα σου.

να σε χαρεί η μανούλα σου να σε παντρέψει αγλήγορα

να σε παντρέψει αγλήγορα να ράψει ν' άσπρο φλάμπουρα

να ράψει ν' άσπρο φλάμπουρα άσπρο και κατακόκκινο».

Στο διάστημα που λέγαν το τραγούδι ο φλαμπουριάρης με το αριστερό χέρι έραβε τη μια άκρη του φλάμπουρα πάνω στο ξύλο. Δηλαδή 5-10 εκατοστά κάτω από τον σταυρό δίπλωναν γύρω στο ξύλο το ύφασμα του φλάμπουρα και ράβανε τη μια πλευρά του με το μέρος εκείνο του υφάσματος που γινόταν η ένωση. Για να μην ανεβοκατεβαίνει έτσι το ύφασμα στο ξύλο φέρνανε την κλωστή 3-4 φορές γύρω και σφιχτά από το γυμνό φλαμπουρόξυλο στο επάνω μέρος. Ο φλαμπουριάρης τότε έραβε με το ένα βελόνι, τότε με τα άλλα. Αφού τελείωνε το ράψιμο και το τραγούδισμα δεν έκοβαν την κλωστή με τα βελόνια, αλλά τα άφηναν πάνω στον φλάμπουρα, περνώντας τα 3 - 4 φορές για να στερεωθούν στο ύφασμα και κοντά στο καλυμμένο φλαμπουρόξυλο. Τη στιγμή αυτή έπαιρναν και το μαντίλι του φλαμπουράκου και το έδεναν πάνω στον σταυρό, έδεναν δε κι ένα λόϊδο κόκκινης τουλούπας. Τώρα έχει σειρά ο φλαμπουριάρης να χορέψει το φλάμπουρο. Κρατώντας τον με το δεξί του χέρι και ψηλά έστερνε τον χορό από 8-10 άλλους τραγουδώντας το τραγούδι του χορού. Το τραγούδι το δίπλωναν οι άλλοι που δεν ήταν στον χορό. Οι Σαρακατσαναίοι τα παλιά τα χρόνια δεν χρησιμοποιούσαν όργανα στους γάμους ή πανηγύρια τους. Έβγαιναν τον γάμο με το στόμα. Αφού χόρευε ο φλαμπουριάρης, χορεύανε κι οι άλλοι νέοι τον φλάμπουρα και μετά τον έμπηχναν έξω απ' το κονάκι του γαμπρού στο δεξί μέρος.

συνεχίζεται στο επόμενο φύλλο

Σημείωση: Οι φωτογραφίες του άρθρου είναι από τον γάμο του Χρήστου Σωτ. Γόγολου (Θεοδωράκη) και της Ελευθερίας Γρ. Φερεντίνου το 1961. Τραβήχτηκαν από τον γνωστό φωτογράφο της εποχής Δημ. Παπαδήμο που βρέθηκε στον γάμο μαζί με τον John Campbell φίλο του Χρ. Γόγολου. Ο Campbell πληροφορήθηκε για τον γάμο του φίλου του από τον Λη Φέρμιορ όταν αυτός είχε επισκεφτεί τους Χαρισαίους, όπως αναφέρει το απόσπασμα του σχετικού κειμένου που παραθέσαμε στο προηγούμενο φύλλο. Ο Χρ. Γόγολος ο οποίος ζει ακόμα θυμάται ότι ο Campbell του έστειλε τηλεγράφημα για να ενημερωθεί για τον τόπο και τον χρόνο του γάμου και παραβρέθηκε με έναν φίλο του φωτογράφο. Το αρχείο Παπαδήμου υπάρχει ψηφιοποιημένο στο Ελληνικό Λαογραφικό Ιστορικό Αρχείο και οι φωτογραφίες από τον γάμο του Χρ. Γόγολου δόθηκαν από τους απογόνους του Campbell όταν ήρθαν στον Γυφτόκαμπο το 2018.

Καλό ταξίδι, Χρήστο Δάσκαλε.

Τον Χρήστο Τσουμάνη δεν τον είχα δάσκαλο με την έννοια του εκπαιδευτικού. Κάποιοι συγχωριανοί μου, λίγο μεγαλύτεροι σε ηλικία από μένα, τον είχαν, και από αυτούς άκουσα πολλές ιστορίες για την περίοδο που ήταν δάσκαλος στο Δημοτικό Σχολείο του χωριού, μια εποχή που αυτό λειτουργούσε ως θερινό σχολείο, τη δεκαετία του 1950. Εκείνο που αποτυπώνεται από τις αφηγήσεις τους είναι η διαρκής προσπάθειά του να μάθουν τα Σαρακατσανόπουλα γράμματα και η προτροπή προς τους γονιούς τους να τα στείλουν στο Γυμνάσιο. Επίσης η αυστηρότητά του απέναντι σε παιδικές ζαβολιές, όπως κλέψιμο φρούτων από τα περιβόλια των ντόπιων, σκαρφάλωμα σε διερχόμενα φορτηγά αυτοκίνητα και τούτο για να μην χρησιμοποιείται η «δράση» των παιδιών ως επιχείρημα από τους Ζαγορίσιους για δήθεν πολιτισμική κατωτερότητα των Σαρακατσαναίων.

Τον είχα όμως δάσκαλο σε ό,τι έχει να κάνει με το Σαρακατσάνικο και με επηρέασε, μαζί με άλλους δυο-τρεις, στο να αφιερώσω ένα σημαντικό μέρος από τον ελεύθερο χρόνο μου στα του σιναφιού.

Γνώρισα, όταν ακόμα ήμουν λειανοπαίδι, την πρωτοπόρα προσπάθεια που έκανε τα καλοκαίρια για να καταγράψει στοιχεία της παράδοσής μας. Ο παππούλης μου, γεννημένος πριν από το 1880, και με πολύ γερό θυμητικό, ήταν στο χωριό από τους βασικούς πληροφορητές του Χρήστου του Δάσκαλου, όπως μας ήταν γνωστός ο Χρ. Τσουμάνης. Επίσης, θυμάμαι τη νύφη από αδερφό του παππούλη μου, τη θεια Τάσσινα, η οποία ήταν από τους Γιαννακαίους, γεννημένη περίπου το 1875 να αφηγείται ιστορίες στον Χρήστο και εκείνος να σημειώνει στα δευτέρια του. Πήγαινα κοντά τους και άκουγα, μου άρεσε να ακούω τις παλιές ιστορίες, δεν γνώριζα τότε την αξία της αποτύπωσης της παράδοσης. Την προσπάθεια που τότε έκανε να συντάξει Γενεαλογικά Δένδρα την εκτίμησα πολλά χρόνια αργότερα όταν ασχολήθηκα ο ίδιος στη σύνταξη ορισμένων ΓΔ που περιέχονται στο Λεύκωμα που εξέδωσε η Αδελφότητα των Ηπειρωτών Σαρακατσαναίων της Αθήνας. Εμείς είχαμε στη διάθεσή μας για διασταύρωση των πληροφοριών τηλέφωνα, σταθερά και κινητά, γραπτά στοιχεία από μητρώα αρρένων και ληξιαρχικές πράξεις θανάτων, εκείνος τίποτα από όλα αυτά. Είχε όμως το πλεονέκτημα ότι συγκέντρωνε στοιχεία από άτομα που έζησαν δυο γενιές νωρίτερα.

Αργότερα, ως φοιτητής, που είχα τα καλοκαίρια περισσότερο ελεύθερο χρόνο, συνέχισα να παίρνω μαθήματα στη δωρεάν εκπαίδευση, που γινόταν στην πλατεία του χωριού κάτω από τον πλάτανο, με τις συζητήσεις στις οποίες πρωτοστατούσε ο Χρήστος ο Δάσκαλος γύρω από ποικίλα θέματα που αφορούσαν τους Σαρακατσαναίους, όχι μόνο λαογραφικού περιεχομένου. Σε κάποια αυθόρμητα γλέντια που τραγουδούσαν οι μερακλήδες Σαρακατσαναίοι του χωριού διαπίστωση και την αυστηρή προσήλωσή του στην τήρηση της γνήσιας σαρακατσάνικης παράδοσης. Στον ίδιο άρεσε να τραγουδάει τραγούδια για τον Παύλο Μελά και μου έμεινε ότι για κάποια τρα-

γούδια παλιακά θυμόταν ποιος το τραγουδούσε και το χόρευε. Ήταν η εποχή που στα πανηγύρια στο Ζαγόρι σπάνια άκουγες σαρακατσάνικο τραγούδι, γιατί οι Σαρακατσάνοι πίστευαν ότι, στα πλαίσια της κοινωνικής ενσωμάτωσης, έπρεπε να πουν «απεταξάμη» σε ό,τι έχει σχέση με την αυθεντική τους παράδοση. Ευτυχώς ήρθε στην κρίσιμη ώρα η ίδρυση της Αδελφότητας Σαρακατσαναίων Ηπείρου.

Ο Χρήστος ο δάσκαλος «έβαλε πλάτη» στα πρώτα βήματα της Αδελφότητας. Ήταν ο δεύτερος αιρετός Πρόεδρος της ενιαίας τότε Αδελφότητας, 1975. Για τα μέλη στην Αθήνα είχε συστήσει μία επιτροπή επικεφαλής της οποίας ήταν ο Ηλ. Κάλλης, μέλος του ΔΣ της Αδελφότητας και συμμετείχαν ο Β. Κ. Τσουμάνης και εγώ. Από την εποχή εκείνη θυμάμαι τον Χρήστο που ήρθε στον χορό που οργανώσαμε στον οποίο παρουσιάσαμε για πρώτη φορά χορευτικό με γνήσιες Σαρακατσάνικες φορεσιές και τραγούδησε ο Κώστας Νάκας.

Η «μαθητεία» μου κοντά στον Χρήστο συνεχίστηκε και τα τελευταία χρόνια που με μια παρέα φίλων προσπαθούμε την τελευταία εικοσαετία να βάλουμε το δικό μας λιθαράκι ως μέλη της συντακτικής επιτροπής της εφημερίδας «Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα». Επειδή τα χρόνια πέρασαν και σπάνια ανέβαινε πλέον στο χωριό, πέρα από την τηλεφωνική επικοινωνία, περνούσα κάποιες φορές από το σπίτι του στη Φιλιππιάδα στο πέρασμα για το αντάμωμα στην Πρέβεζα. Ήθελα να ακούσω τη γνώμη του σχετικά με την εφημερίδα που ήξερα ότι τη διαβάζει και τη μελετάει με λεπτομέρεια, και επιπλέον να τον παρακινήσω να μας δώσει κάποια από τα άρθρα του αρχείου του. Μετρούσαμε τη γνώμη του γιατί γνωρίζαμε και τις γνώσεις του και την ειλικρίνειά του. Δεν επιζητούσαμε επαινετικά σχόλια αλλά ουσιαστικές παρατηρήσεις για βελτίωση.

Ομολογώ ότι ήταν αυστηρός κριτής. Πιστεύω ότι η αυστηρότητα που είχε στην τήρηση της παράδοσης, με βάση τα βιωματικά στοιχεία που αυτός είχε ή τις πληροφορίες που συγκέντρωνε και ο ευθύς τρόπος που διατύπωνε την άποψή του ήταν αιτία να μην είναι αρεστός σε όλους. Εκτός από γνώστης της παράδοσης γνώριζε πολύ καλά, γιατί δεν ήταν αποκομμένος από τη σαρακατσάνικη κοινωνία, τη νοοτροπία και τις ιδιαιτερότητες των Σαρακατσαναίων.

Γράφει χαρακτηριστικά ο Ανδρέας Δ. Τσουμάνης σε άρθρο του στα «Χαιρετήματα», φύλλο 16, για το ξεκίνημα της ΑΣΗ: «Περάσαμε πράγματι από το Κουκούλι και ακούσαμε πολλές συμβουλές από τον Χρήστο. Μας είπε πάρα πολλά για τις ιδιοτροπίες πολλών Σαρακατσαναίων, για αντιδράσεις άλλων και μας συμβούλεψε να προσέξουμε να μην ξεφύγει η ΑΣΗ από τους σκοπούς της».

Χωρίς ενδοιασμό θα έλεγα, ήταν ένας σιναφιής

με μεγάλη συμβολή στην κρίσιμη καμπή των Ηπειρωτών Σαρακατσαναίων, όταν εγκατέλειψαν τον νομαδισμό αλλά και όταν έπρεπε να διασωθούν στοιχεία της πολιτισμικής τους ταυτότητας.

Δημοσιευμένα άρθρα του:

- Σαρακατσαναίοι, στο: *Δελτίο Κέντρου Ερευνών Ζαγορίου 2* (1981)
- Η επίσκεψη του Χρήστου Μπαλά στην Ήπειρο, *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα* φύλ. 45 (Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2010).
- Νταβέληδες, περ. *Σαρακατσαναίοι 7* (1990).
- «Η ληστεία του Πλακίδα», *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα* φύλ. 32 (Μάρτιος-Απρίλιος 2008).
- Όπως μου μολόγαγε ο μπάρμπα Μήτρος Τάγκας τη δεκαετία του 1950, *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα* φύλ. 41 (Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2010).
- Παύλος Μελάς και Σαρακατσαναίοι, περ. *Σαρακατσαναίοι* τεύχ. Β' 7 (1990).
- Σημείωμα-ευχαριστήρια επιστολή, *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα* φύλ. 2 (Ιούλιος-Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2001).
- Ηπειρώτες Σαρακατσαναίοι: Τεκνοποίηση, *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα* φύλ. 73 (Ιανουάριος-Φεβρουάριος-Μάρτιος 2018).
- Αδελφοποίηση στην Ήπειρο, *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα* φύλ. 48 (Ιούλιος-Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2011).
- Απ' τον καιρό της Βαλτσιόρας», περ. *Σαρακατσαναίοι 6* (1989).
- Γεγονότα και Σχόλια, Κριτική βιβλίου: Ευρ. Π. Μακρή, Ζωή και Παράδοση των Σαρακατσαναίων, περ. *Σαρακατσαναίοι* τεύχ. Β' 7 (1990).
- Γενεαλογικό δέντρο Τσουμαναίων, *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα* φύλ. 38 (Μάιος-Ιούνιος 2009).
- Η νυφιάτικη στολή της Ηπειρώτισσας Σαρακατσάνικης πριν το 1912», περ. *Σαρακατσαναίοι* τεύχ. Β' 7 (1990).
- Τα τραγούδια μας, περ. *Σαρακατσαναίοι 6* (1989), τεύχ. Β' 7 (1990).
- Το γενεαλογικό δέντρο των Βαγγελαιών», *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα* φύλ. 32 (Μάρτιος-Απρίλιος 2008).
- Το γενεαλογικό δέντρο των Καψαλαίων, *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα* φύλ. 42 (Μάρτιος-Απρίλιος 2010).
- Το γενεαλογικό δέντρο των Ταγκαίων, *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα* φύλ. 29 (Ιούλιος-Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2007).
- Το γενεαλογικό δέντρο των Φερεντιναίων», στο: *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα* φύλ.43 (Μάιος-Ιούνιος 2010).
- Το οδοιπορικό μιας σαρακατσάνικης Ηπειρωτικής στάνης το 1897 και η οικογένεια Κατσινάκου, στην: *ΗΧΩ ΤΩΝ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΩΝ*, φύλ. 40 (Μάρτιος 1991) και περ. *Σαρακατσαναίοι* τεύχ. Β' 7 (1990).
- «Το κεφαλοπάνι», *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα* φύλ. 49, (Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2011).
- Ο λήσταρχος Θανάσης Μπαλατσός, *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα*.
- Σαρακατσάνικος γάμος, *Τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα*

Δημήτρης Τάγκας

HOTEL ALEXIOS

Παραλία Αρίλια,
Πέρδικα - Θεσσαλονίκη
2665091484
http://www.hotel-alexios.gr

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ "Το ραδιό"
Ιουλία Τσέπη

Σκοπιά Ζαγορίου Ιωαννίνων

τηλ.: 2653081300, 81252, κιν. 6945380202

Hotel
Παπιγκιώτη

Τσεπέλοβο Ιωαννίνων
Ζαγοροχώρια

τηλ.: 26530 81012, 26530 81341,
26530 81347 • fax: 26530 81382
κιν.: 6973 314449 •
www.zagori-papigiotis.com

Παραδοσιακό Ξενοδοχείο
Τσεπέλοβο Ιωαννίνων

PETROTEXNO
HOTEL

τηλ.: 2653081100, 6976 118263

Tradition & Luxury
in Tsepelovo

Τελευταία ευκαιρία...

του Γιώργου Καπρινιώτη,
συνέχεια από την 1η σελίδα

Έτσι ο Νικ. Πολίτης συστηματοποίησε το έργο της λαογραφίας, ώστε να καλύπτει όλο το φάσμα των εκδηλώσεων του παραδοσιακού βίου: μνημεία λόγου (τραγούδια, παροιμίες, ευχές, διηγήσεις κ.α.), κοινωνική οργάνωση, καθημερινή ζωή (ενδυμασία, τροφή, κατοικία), επαγγελματικό βίο (γεωργικό, ποιμενικό, ναυτικό), θρησκευτική ζωή, δίκαιο, λαϊκή φιλοσοφία και ιατρική, μαγεία και δεισιδαιμονικές συνήθειες, λαϊκή τέχνη, χορός και μουσική. Η ενθάρρυνση της μελέτης της παραδοσιακής ζωής αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τη θεματική και την τεχνοτροπία των ποιητών της γενιάς του 1880 και των εκπροσώπων της ηθογραφικής πεζογραφίας.

3. Το έργο του συνέχισαν και άλλοι καθηγητές της Λαογραφίας. Αναφέρω τον αείμνηστο καθηγητή της Λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Δημ. Λουκάτο⁶, που έχοντας ως παράδειγμα τον Ν. Πολίτη, συγκέντρωσε πολύτιμο λαογραφικό υλικό μέσω των φοιτητών του. Τον θυμάμαι με νοσταλγία, γιατί ως πρωτοετής φοιτητής είχα μια μικρή συνεισφορά, γράφοντας εργασία για τον σαρακατσάνικο γάμο. Ο Λουκάτος για μια χρονιά δίδαξε αμισθί μαθήματα λαογραφίας και στη Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ακαδημία Ιωαννίνων. Και εκεί συγκέντρωσε λαογραφικό υλικό, που προήλθε από τους σπουδαστές και έχει καταγραφεί από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Τα τρία ανωτέρω παραδείγματα πιστεύω ότι μας πείθουν ότι η παράδοση και η ζωή των παλαιότερων διασώζονται, κυρίως, με την καταγραφή και τη συλλογή. Ας παραδειγματιστούμε, λοιπόν και εμείς, ώστε να πράξουμε το ίδιο. Οι καιροί ου μενετοί. Αυτό το οφείλουμε ως χρέος προς την παράδοση, τους γεννήτορες και τους προγόνους μας. Ήδη έχουμε καθυστερήσει πάρα πολύ. Ο νομαδικός βίος των Σαρακατσαναίων έχει εκλείψει οριστικά. Επομένως, έστω και την τελευταία ώρα, αν δεν κινητοποιηθούμε, σίγουρα θα χαθούν πολύτιμα στοιχεία από τον τρόπο ζωής, τα ήθη και τα έθιμα των νομάδων Σαρακατσάνων. Είναι βέβαιο ότι χάθηκαν πάρα πολλά και πολύτιμα στοιχεία από Σαρακατσάνους και Σαρακατσάνες, που δεν τους εκμεταλ-

λευτήκαμε και που δεν υπάρχουν πια στη ζωή. Και, αφού οι τελευταίοι φορείς της ζωής και της παράδοσης των Σαρακατσάνων είναι όσοι έχουν ζήσει τη νομαδική ζωή, εκείνο που μας απομένει είναι να προστρέξουμε σε όσους έχουν απομείνει, για να μπορέσουμε να διασώσουμε ό,τι έχει μείνει ως βίωμα και γνώση.

Το εγχείρημα αυτό, ίσως να φαντάζει ως δύσκολο, αλλά δεν είναι. Σαρακατσάνικη πανστρατιά, οργάνωση, θέληση και κατευθυντήριες γραμμές χρειάζονται μόνο. Τον πρώτο λόγο έχει η ΠΟΣΣ και οι κατά τόπους σύλλογοι. Μια συγκέντρωση όλων των προέδρων των συλλόγων, υπό την αιγίδα της ΠΟΣΣ, πιστεύω ότι θα ήταν η πρώτη κίνηση. Μοναδικό θέμα θα είναι η διάσωση της σαρακατσάνικης παράδοσης. Εκεί θα τεθούν όλα τα σχετικά θέματα και θα ακουστούν προτάσεις. Πάντως, θα ήταν ευχής έργο να εμπλακούν σ' αυτή την προσπάθεια οι νέοι και οι νέες. Είναι, πιστεύω απολύτως, αυτό εύκολο και αναγκαίο. Αρχικά, υπάρχουν Σαρακατσάνοι και Σαρακατσάνες, που συμμετέχουν στα χορευτικά. Υπάρχει και η τεχνολογία, τα κινητά τηλέφωνα, με τα οποία μπορούν να καταγράφουν συνομιλίες, τραγούδια αλλά και να φωτογραφίζουν. Βέβαια, δεν λείπουν και μικρά μαγνητόφωνα, που μπορεί ο καθένας να τα προμηθευτεί και να τα αξιοποιήσει για καταγραφή λόγου. Αυτούς τους νέους λοιπόν αλλά και όσοι άλλοι επιθυμούν, μπορούμε να τους ενημερώσουμε, ώστε να έρθουν σε επικοινωνία με Σαρακατσάνους και Σαρακατσάνες, που έχουν ζήσει τη νομαδική ζωή και να καταγράψουν προσωπικές ιστορίες δικές τους ή άλλων, βιώματα και οτιδήποτε έχει σχέση με την σαρακατσάνικη παράδοση και το παρελθόν.

Στη συνέχεια το μαγνητοφωνημένο υλικό, μπορεί κάλλιστα να αποθηκευτεί σε ηλεκτρονικό υπολογιστή. Αυτό νομίζω ότι αποτελεί το βασικό και καθοριστικό βήμα. Μια τέτοια κίνηση και προσπάθεια θα έχει διπλό κέρδος και αποτέλεσμα. Από τη μια μεριά, θα διασώσουμε πολύτιμο υλικό και από την άλλη, θα δοθεί η ευκαιρία να ικανοποιηθούν και οι νέοι, αφού θα βοηθήσουν στην καταγραφή της σαρακατσάνικης παράδοσης. Έτσι, θα συγκεντρωθεί ένα πρωτογενές υλικό, το οποίο στη συνέχεια, με ευθύνη των διοικητικών συμβουλίων θα απομαγνητοποιηθεί και θα υπάρχει και ως γραπτός λόγος. Έτσι, θα έχουμε επιπλέον και γνήσια

δείγματα του σαρακατσάνικου γλωσσικού ιδιώματος.

Τελικά, όλο το υλικό που θα συγκεντρωθεί, μπορεί να δημοσιευτεί σε περιοδικά, εφημερίδες ή βιβλία. Επιπλέον, θα ήταν δυνατό όλο το υλικό των κατά τόπους συλλόγων να δοθεί και στην ΠΟΣΣ. Πιστέψτε με το έργο που προτείνω είναι εύκολο, εφικτό και καθοριστικό για τη διάσωση της σαρακατσάνικης παράδοσης. Και το καθοριστικό βήμα είναι η συγκέντρωση πρωτογενούς υλικού. Αυτό απορρέει και από προσωπική μου πείρα και είμαι πρόθυμος να βοηθήσω, αν και όπου κριθεί αναγκαίο.

Πηγές: 1. Βικιπαίδεια 2. Λεξικό Νεοελληνικής γλώσσας. Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη.

Σημειώσεις ενδιαφέρουσες

¹ έπος: ποίημα με περιεχόμενο μυθολογικό, διδακτικό, ηρωικό.

² αοιδός: (< άδω/αείδω > αοιδή, ωδή= τραγουδώ, τραγούδι. Τραγουδούσαν, αυτοσχεδιάζοντας πολλές φορές, τα έπη με τη συνοδεία φόρμιγγας (= έγχορδο μουσικό όργανο της ελληνικής αρχαιότητας, και συγκεκριμένα της εποχής του Ομήρου. Τη συναντάμε από τον 9^ο μέχρι τον 6^ο αι. π.Χ. Αργότερα παραχώρησε τη θέση της στην κιθάρα και τη λύρα).

³ ραψωδός: ράπτω + ωδή= συρράπτω, συναρμολογώ τραγούδια. Επομένως οι ραψωδοί ήταν επαγγελματίες, που συναρμολογούσαν, αποστήθιζαν και απαγγέλιαν επικά ποιήματα, κρατώντας ένα ραβδί και χωρίς συνοδεία μουσικού οργάνου.

⁴ Πεισίστρατος: προοδευτικός τύραννος στη αρχαία Αθήνα, περίπου 600-527 π.Χ.

⁵ Νικόλαος Πολίτης (1852 - 1921): Ήταν Έλληνας λαογράφος και καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Θεωρείται ως ο πατέρας της ελληνικής Λαογραφίας. Το 1908 ίδρυσε την Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία (ο ίδιος είχε εισηγηθεί τον όρο «λαογραφία» ως αντίστοιχο των ευρωπαϊκών όρων Folklore και Volkskunde) Το 1909 ξεκίνησε την έκδοση του περιοδικού «Λαογραφία» και το 1918 ίδρυσε το Λαογραφικό Αρχείο.

⁶ Δημ. Λουκάτος (1908- 2003): Επιστημονικά ο Λουκάτος, ιδιαίτερα στο ξεκίνημα της καριέρας του, ακολούθησε τα βήματα του ιδρυτή της λαογραφίας στην Ελλάδα Νικόλαου Πολίτη. Το έργο του αναγνωρίστηκε τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του ήταν πρόεδρος της Λαογραφικής Εταιρείας. Το 2000 η Ακαδημία Αθηνών του απένειμε το Αργυρό Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών για τη συνολική προσφορά του στην επιστήμη της Λαογραφίας.

Κ. Τσάτσιος: Το μρώιο μάθημά μου για την αρχοντιά

Θα 'μωνα δέκα χρονών. Το καλοκαίρι, όταν τέλειωνα το σχολείο κατέβαινα στο ισόγειο δικηγορικό γραφείο του πατέρα μου, όπου και με έβαζαν να αντιγράψω δικόγραφα. Για τις τέσσερις σελίδες χωρίς περιθώριο, πληρωνόμουν μια δραχμή.

Καθισμένος σ' ένα από τα γραφεία των βοηθών χάξευα πού και πού τους πελάτες, κάθε λογής, πού μπαινόβγαιναν.

Ένα πρωινό ήρθε ένας λεβεντόγερος με κάτασπρη φουστανέλλα. Οι φουστανελλάδες ακόμη τότε δεν ήταν σπάνιο φαινόμενο. Είδα τους βοηθούς δικηγόρους να σηκώνονται και να του κάνουν μίαν ιδιαίτερα θερμή υποδοχή. Ο πρώτος βοηθός που φαίνεται να τον γνώριζε καλά, έπιασε κουβέντα μαζί του. Και μια στιγμή τον ρωτάει: «Και τώρα, μπάρμπα Μήτρο, πόσων χρόνων είσαι;» Και ο μπάρμπα Μήτρος, με τ' όνομα Δημήτριος Μαλαμούλης που είχε εν τω μεταξύ στρογγυλοκαθίσει, του απαντάει μονολεκτικά... «Δύο». Δηλαδή εκατόν δύο. Από τα εκατό είχε αρχίσει νέα αρίθμηση.

Βγήκε εν τω μεταξύ ο πατέρας μου. Τον οδήγησε στο μέσα γραφείο τα είπαν με αυτόν και τον γιο του, ένα λεβέντη εβδομηνταπεντάρη, και όταν βγήκαν στο δωμάτιο

που βρισκόμουν και εγώ, πρώτα με σύστησε και ύστερα μου ανήγγειλε ότι θα πάμε την Κυριακή να επισκεφθούμε τον Μαλαμούλη στο χειμαδιό του, κάπου στον Ωρωπό.

Από κουβέντα δεν έπαυνε ο μπάρμπα Μήτρος. Λίγα λόγια, μετρημένα, βαριά. Τους βοηθούς τού πατέρα μου κι εμένα είχα το αίσθημα ότι μας έβλεπε σαν μικρό κοπάδι αρνάκια. Μικρό, διότι ο Μαλαμούλης είχε απάνω από 3000 αρνιά και κατσίκια, στα Άγραφα το καλοκαίρι και τον χειμώνα στα ορεινά της Αττικής.

Την Κυριακή, όταν φθάναμε στον τόπο όπου είχε στήσει τα τσαντήρια του, των παιδιών, των εγγονών και των δισεγγόνων του, ρίχτηκαν οι καθιερωμένες μπαταρίες και μετά μαζευτήκαμε στο μεγάλο τσαντήρι του Γέρου. Είχα μαζί μου, νέο εικοσάχρονο, τον δάσκαλό μου Basset, αυτόν που έκανα πρόσωπο στους «Διαλόγους σε μοναστήρι». Αυτός που δεν χόρταινε να θαυμάζει.

Σε λίγο σταύρωσε ο Γέρος το πρώτο ψωμί. Και οι γυναίκες, αμίλητες και φασαρεμένες μοίραζαν τα κοψίδια, αρνάκι, κατσικάκι, όλα τα αγαθά. Θυμάμαι ακόμη τις βεδούρες τα γιαούρτια. Ο γέρο Μαλαμούλης, στη μέση καθισμένος σταυροπόδι, μέσ' στις άσπρες βελέντζες, τα επέπτευε όλα και έδινε στις γυναίκες και στους παραγιούς προσταγές. Όταν λίγο μεγαλύτερος διάβασα «Οδύσσεια» τον γέρο Μαλαμούλη τον ταύτιζα μέσ' στη φαντασία μου με

Ο Κωνσταντίνος Τσάτσιος το 1975.

τον Νέστορα, όταν δέχονταν τον Τηλέμαχο.

Καθώς ήμουν καθισμένος πλάι στον πατέρα μου τον ρώτησα ψιθυριστά: «*Qu'est-il ce vieux?*». «*C'est un grand seigneur*» μου απαντάει ο πατέρας μου και αυτός ψιθυριστά. Και γυρίζοντας αργότερα τον λόγο στα ελληνικά: «*Να καταλάβεις τι είναι αρχοντιά?*».

Ήταν το πρώτο μάθημά μου για το μέγα τούτο ηθικό αγαθό: την αρχοντιά.

Αργότερα, μεγάλος σ' ένα πελοποννησιακό χωριό, γνώρισα έναν άλλο πιο νέο, σχεδόν μεσόκοπο, χωρικό. Στο πρόσωπό του ξανασυνάντησα αυτό που είχα γνωρίσει παιδί στο πρόσωπο του Μαλαμούλη: την αρχοντιά. Το σταύρωμα του καρβελιού από αυτόν ήταν μια ιεροπραξία.

Η αρχοντιά δεν είναι συνώνυμο με την αριστοκρατικότητα, δεν σημαίνει καμιά ταξική διαφορά ή μια διαφορά πλούτου. Αλλά δεν είναι και ένα ηθικό απλώς γνώρισμα. Είναι μια σύνθεση υπερηφάνιας, ευπρέπειας, αυτοπεποίθησης, μεγαλοψυχίας. Άρχοντες βρίσκεις εγκατεσπαρμένους σε όλα τα είδη ανθρώπων. Ο άρχοντας δεν γίνεται ποτέ μάζα, σε όποια τάξη και αν ανήκει, μένει πάντα πρόσωπο. Δεν μπορώ - ίσως αδυναμία μου - με μια φράση να την ορίσω την αρχοντιά. Αλλά όταν συναντώ κάποιον που έχει αυτό το σύμπλεγμα των αρετών που την απαρτίζουν, τότε την αναγνωρίζω. Λέω μέσα μου: *Αυτός είναι άρχοντας. Ανήκει σε αυτή την εκλεκτή κατηγορία ανθρώπων.*

Έχομε άρχοντες κατά τη νομική έννοια, που δεν έχουν αρχοντιά. Έχομε όμως χειρώνακτες που έχουν αρχοντιά.

* από την Ευθύνη, τχ. 169 / Ιανουάριος 1986

Ο τσέλιγκας Μαλαμούλης με τον πατέρα του Κ. Τσάτσιου, Δημήτρη.

Ευχές και κατάρες

Σε όλες τις παραδοσιακές κοινωνίες οι ευχές και οι κατάρες αποτελούσαν στοιχεία της κουλτούρας τους. Εκστομίζονταν κυρίως από τους ενήλικες και περισσότερο από τις γυναίκες, τουλάχιστον στον κύκλο των Σαρακατσαναίων από ότι μπορώ να θυμηθώ. Εκφράσεις σύντομες, πάντα προφορικές, συνοδευόμενες ενίοτε και από χειρονομίες, με αποδέκτη κάποιο πρόσωπο. Οι λαϊκές ευχές και κατάρες εκφέρονται και σε στιγμές ψυχολογικής συγκίνησης για να κάνουν καλό ή κακό. Από τις ευχές και τις κατάρες του κάθε λαού μπορεί κάποιος κατανοήσει ποια είναι, στη σκέψη του και στην κοινωνία που ζει, τα μεγαλύτερα αγαθά και ποια τα μεγαλύτερα δεινά.

του Γιώργου Τσουμάνη

Σκοπός τους ήταν με τη λεκτική αυτή έκφραση, μια ανώτερη δύναμη να αξιολογήσει μια πράξη ως καλή ή κακή. Πάνω σε κάποια ψυχική έξαψη έκαναν επίκληση για το καλό ή το κακό του άλλου είτε στα θεϊκά πρόσωπα, είτε τη φύση ή την τύχη και τα δαιμονικά. Αν μεν η πράξη ήταν καλή το πρόσωπο που την έκανε να έχει και μια ανάλογη ανταμοιβή. Σε διαφορετική όμως περίπτωση να έχει μια τιμωρία. Είναι επομένως εκδηλώσεις της ψυχολογίας του κάθε ανθρώπου που όταν δεν έχει τον τρόπο ή την δύναμη να κάνει το καλό και το κακό, καταφεύγει στον μαγικό λόγο.

Ποιος όμως είναι αυτός που εκστομίζει την ευχή ή την κατάρα. Ένας ενήλικας που σε μια δύσκολη στιγμή ωφελείται από κάποιον άλλο στην περίπτωση της ευχής. Θέλοντας να εκτιμήσει αυτή τη βοήθεια που του προσφέρεται, μάλλον αναπάντεχα αλλά πρωτίστως συνειδητά, ο αμειβόμενος εκφράζει την συναισθηματική του κατάσταση με τρόπο θετικό, με μια ευχή. Με μια επίκληση προς κάποια ανώτερη δύναμη να αμείψει τον άνθρωπο που βοήθησε. Όταν όμως αντί για αμοιβή προκαλείται βλάβη τότε είναι κατάρα. Η επίκληση σε μια ανώτερη δύναμη, που μπορεί να τιμωρήσει ή να ωφελήσει εκφράζεται ύστερα από βαθιά συναισθηματική φόρτιση, θετική ή αρνητική. Πάντα η επίκληση ενέχει μια εσωτερική ανάγκη.

Τις ευχές και τις κατάρες τις λένε όλοι. Περισσότερο όμως πίνουν αυτές που λέγονται από τους αδύναμους. Τους γέροντες και τις γριές. Αυτοί που σωματικά είναι ανήμποροι και ο θάνατος είναι περισσότερο κοντά τους. Τότε μια συνειδητά πράξη βοήθειας που μπορεί να δώσει κάποιος στον γέροντα, έχει και την πιθανότητα να προσλάβει και την ευχή. Και όταν η βοήθεια είναι επαναλαμβανόμενη οι ευχές πολλαπλασιάζονται. Πάντα υπήρχε η δοξασία, ότι των γηροντότερων οι ευχές ή κατάρες ήταν πιο αποτελεσματικές, επειδή ίσως είναι περισσότερο κοντά προς τον Θεό και τον θάνατο ή επειδή έχουν εμπειρία δικαιοσύνης λόγω της ηλικίας τους.

Η καθημερινή ζωή των Σαρακατσαναίων ήταν γεμάτη με εκφράσεις από ευχές και σε πολλές περιπτώσεις και κατάρες. Σε δύσκολες στιγμές, σε στιγμές αγανάκτησης ή ανήμπορος, μη έχοντας άλλο όπλο άμυνας, κατά μιας κατάφωρης αδικίας επικαλείται ως τιμωρία την κατάρα. Πάντα κάποια αόρατη δύναμη βλέπει μια αδικία. Αυτή η δύναμη με την δίκαιη επίκληση του αγανακτισμένου μπορεί να τιμωρήσει τον αδικούντα και να φέρει την ισορροπία. Αυτός που καταρίεται έχει το δίκιο με το μέρος του.

Γνωστή στους Σαρακατσαναίους ήταν και η έκφραση «αυτός είναι καταραμένος». Όταν πρόκειτο να χαρακτηρίσουν κάποιον ο οποίος είχε έφεση στην παρανομία, στην κακία, στην αδικία, στη μη σωστή συμπεριφορά του στους αξιακούς κανόνες, στις αρχές

της κοινωνίας που ζούσε. Πόσο μάλλον όταν πίσω από αυτές του τις μη κοινωνικά αποδεκτές καθημερινές πρακτικές, υπήρχε και κάποια παράδοση σχετική με προϋπάρχουσα οικογενειακή παρεκτροπή συνοδευόμενη από προγονική κατάρα.

Ποιος αλήθεια δεν θυμάται τις καλοπροαίρετες σε περιπτώσεις βοήθειας ή πράξης καλοσύνης ευχές των γυναικών, που απευθύνονταν στα μικρά παιδιά. «την ευχή μου να έχεις», «χίλια καλά να σου δώσει ο Θεός», «χώρα να πιάνεις και μάλαμα να γίνεται». Ήταν ευχές καλοσύνης και έκφρασης αγάπης προς τα μικρά παιδιά, που βοηθούσαν τους μεγάλους χωρίς πονηριά και με αγνές προθέσεις.

Οι κατάρες λέγονταν σε συνθήκες έντονης συναισθηματικής φόρτισης και κυρίως αγανάκτησης. «Φωτιά να σε κάψει», «να το βρεις από τον Θεό», «να μη σε πάρει η μέρα». Τις λέει αυτός που έχει αδικηθεί και δεν μπορεί να ανταποδώσει την αδικία που έχει υποστεί. Ακόμα λέγονταν και για τα πολύ οικεία πρόσωπα. Από τις μανάδες στα παιδιά. Οι κατάρες αυτές θεωρούνταν και περισσότερο επικίνδυνες. Έπιαναν. Για αυτό η κατάρα της μάνας προς το παιδί είχε και ιδιαίτερη σημασία. Οι ίδιες οι γυναίκες, αντιδρούσαν και επέπλητταν κάποια αγανακτισμένη γυναίκα όταν εκστόμιζε κατάρες σε παιδί της. Θεωρούσαν ότι η κατάρα της μάνας προς το παιδί είναι ξεχωριστή και έχει πολλές πιθανότητες να βγει αληθινή. Οι ευχές και κυρίως οι κατάρες των γονέων είναι δυνατότερες. Πάντα είχαν σημασία και οι εκδηλωτικές χειρονομίες που τις συνόδευαν.

Ξεχωριστή σημασία έχει η ευχή της γιαγιάς και του παππού. «Πρόκοψε ο τάδε γιατί είχε την ευχή του παππούλη», άκουσα γέροντα Σαρακατσάνο να λέει για κάποιο δικό του. Ποιος αλήθεια από εμάς τους μεγαλύτερους δεν θυμάται τις ευχές που μας «γέμιζαν» οι παπούδες και οι γιαγιάδες όταν ήμασταν μικροί.

Ακούμε συχνά αφηγήσεις παλαιότερων ή παραδόσεις σε διάφορους τόπους να μιλάνε όχι μόνο για ευχές αλλά και για κατάρες που έδιναν και άνθρωποι της εκκλησίας. Σε όλους μας είναι γνωστές παραδόσεις, τουλάχιστον στον τόπο μας, για κατάρες του Πατρο-Κοσμά. Σε ανθρώπους, σπίτια, χωριά από όπου πέρασε. Εκεί όπου τύχαινε να μην τον κάνουν δεκτό, να τον λοιδορούν και να μην τον υπολογίζουν. Αυτό το σπίτι είναι καταραμένο γιατί όταν πέρασε ο Άγιος δεν τον δέχτηκαν και τον έδιωξαν ακούγαμε να αφηγούνται γηροντότεροι. Και σε άλλη περίπτωση, ακόμα και ολόκληρα χωριά καταράστηκαν. Εύλογο λοιπόν το ερώτημα σήμερα. Αλήθεια ένας Άγιος μπορεί να καταρίεται και να τιμωρεί; Ήταν μέρος της κουλτούρας των ανθρώπων μιας άλλης εποχής. Ήταν κάτι το σύνθηρες για άλλους καιρούς, Όσο και αν σήμερα φαντάζει σε εμάς παράξενο ήταν κάτι που δεν έκανε εντύπωση στους ανθρώπους που ζούσαν

με αυτές τις συνήθειες. Η δικαιοσύνη απονέμεται με αυτόν τον τρόπο και από τους ανθρώπους της εκκλησίας προς τους λαϊκούς.

Οι ευχές και κατάρες είναι γνωστές από τα αρχαία ακόμα χρόνια. Θα θυμίσω από την Αντιγόνη του Σοφοκλή τον μύθο των Λαβδακιδών όπου τρεις γενιές των βασιλιάδων της Θήβας υπέφεραν από βαριά κατάρα.

Στα δημοτικά μας τραγούδια, φυσικό είναι να βρίσκουμε πάμπολλους στίχους που καταριούνται πρόσωπα και τόπους.

Στις παραλογή του νεκρού αδελφού, η κατάρα της μάνας που παντρεύτηκε η κόρη της η Αρετή στα ξένα, έκαμε τον νεκρό αδελφό της τον Κωσταντή να σηκωθεί από τον τάφο, για να την φέρει πίσω στη μάνα της. Την παραλογή αυτή την άκουγα από τους αγράμματους γονείς μου όταν ήμουν μικρός πότε ως ποιητική απαγγελία και πότε ως παραμύθι. Θυμίζω σχετικούς με την κατάρα στίχους

*Από το βαριανάθεμα και τη βαριά κατάρα
Η γης αναταράχτηκε και ο Κωσταντής εβγήκε*

Αλλά και το τραγούδι της απαρνημένης κόρης την κατάρα προτάσσει για να τιμωρηθεί ο άνδρας που την παράτησε.

*Κάνω να τον καταραστώ και πάλι τον λυπάμαι
Τι είναι ακριβός της μάνας του και μοναχός δικός μου
Μα εγώ θα τον καταραστώ κι ας κάμει ο Θεός τι θέλει*

Από τα κλέφτικα τραγούδια.

*Μάννα με καταράστηκες, βαριά κατάρα μου είπες
Κλέφτης να βγεις παιδάκι μου, κάμπους βουνά να τρέχεις
Ποιος καταριέται το Μοριά και την Παλιά Ελλάδα,
εγώ στο Μοριά γεννήθηκα και στην παλιά Ελλάδα*

λένε στίχοι γνωστού σαρακατσάνικου τραγουδιού, που κάποιος υπερασπίζεται τον τόπο του γιατί εκεί γεννήθηκε και αυτό τον τόπο αγάπησε.

Σε άλλη περίπτωση, όπου η κατάρα ενδεχομένως αφορά στα μέρη όπου πηγαίνουν ξενιτεμένοι.

*Θέλω να τα καταραστώ τα τρία βιλαέτια,
την Πόλη και τη Βενετία και τη Βλαχιά τα τρία*

Κάποτε η κατάρα λέγεται και σκωπτικά, όπως στην περίπτωση του γνωστού και στους σαρακατσαναίους δίστιχου

Καταραμένο θηλυκό, καταραμένο τέκνο.

Το ποιος σε καταράστηκε και γίν(η)κες τόσο αφύσ(ι)κο

Παρομοίως και οι ευχές, λογικό είναι να μην λείπουν στα δημοτικά μας τραγούδια.

Αναφέρω ενδεικτικά, από τραγούδι για την ξενιτιά.

Όλες οι μάνες τα παιδιά, όλες ευχές τους δίνουν...

ο Φλάμπουρας, το ξεχωριστό τραγούδι των Σαρακατσαναίων στους γάμους, με ευχές αρχίζει που επαναλαμβάνονται συνεχώς.

Ευχήσου με μανούλα μου τώρα στο κίνημά μου κ.λ π

Ευχές σήμερα, δίνουμε και παίρνουμε σε ονομαστικές εορτές, βαφτίσεις, γάμους και άλλες κοινωνικές εκδηλώσεις, όχι όμως στην καθημερινότητα όπως γίνονταν παλιά, κάτι που είναι λογικό. Μπορούμε να πούμε όμως με σχετική βεβαιότητα, ότι οι κατάρες έχουν εκλείψει εντελώς ως καθημερινή πρακτική απονομής της δικαιοσύνης με την επίκληση κάποιας ανώτερης δύναμης.

Οι ευχές και οι κατάρες όπως προαναφέρθηκε, εκφράζουν σκέψεις και νοοτροπίες μιας άλλης εποχής όπου η απονομή της δικαιοσύνης από κάποιο αδύναμο είχε πρωτίστως θεϊκή προέλευση. Τότε που οι άνθρωποι στο σύνολό τους σχεδόν ήταν αγράμματοι, η επιστήμη, η γνώση και ο ορθός λόγος, έλειπαν και κατ' επέκταση η ισονομία και ισοπολιτεία, λόγω μη οργανωμένων κοινωνιών με τα σημερινά πρότυπα.

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ
“ΤΟ ΚΑΔΙ”

Τσεπέλοβο Ζαγόρι
Τηλ.: 2653081029 Κιν.: 6973312753
Fax: 2653081029

HOTEL KAMARES
ΤΣΕΠΕΛΟΒΟ

Τηλ./ Fax: 26530-81008
Email: StisKamares@zagori-kamares.gr

Ξενώνας ΔΙΑΣ
Μικρό Πάπιγκο

Υπεύθυνος: Τσουμάνης Κώστας
Τηλ.: 26530.41.257 Fax.: 26530.41.892

VILLA
ΠΑΡΟΡΑΙΑ

Villa Παροραία - Παραδοσιακός Ξενώνας - Τσεπέλοβο Ζαγορίου
Αφοί Πατιγκιώτη - 2653081088 - 6974429931 - 6978300793
www.villaparorai.gr - info@villaparorai.gr

Επικοινωνία της Π.Ο.Σ.Σ με φορείς του Πολιτισμού

Προς
- Υπουργό Πολιτισμού κ. Λήδα Μενδώνη
- Υφυπουργό Σύγχρονου Πολιτισμού κ. Νικόλαο Γιατρομανωλάκη
- Υφυπουργό Ψηφιακής Διακυβέρνησης κ. Γεώργιο Γεωργαντά
- Αντιπρόεδρο της διαρκούς επιτροπής της Βουλής, πρώην Υπουργό Αθλητισμού και Πολιτισμού, κ. Ιωάννη Ανδριανό
- Δήμαρχο Θεσσαλονίκης κ. Κωνσταντίνο Ζέρβα

Αξιότιμες κυρίες, Αξιότιμοι κύριοι,

Ο λαϊκός πολιτισμός αποτελεί ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της ζωής των Ελλήνων όπου με τις ποικίλες μορφές του, αποτελεί μέσο μεταβίβασης της πολιτιστικής κληρονομιάς από γενιά σε γενιά μέσω της αναγνώρισης και της αποδοχής των πθών και των εθίμων της χώρας μας. Σημαντικό κομμάτι του λαϊκού μας πολιτισμού, είναι και ο Ελληνικός παραδοσιακός χορός, ο οποίος αποτελεί κυρίως τα τελευταία χρόνια, μια δραστηριότητα αναψυχής με αποδεδειγμένα επιστημονικά πλέον λειτουργικά και ψυχολογικά οφέλη για τον ανθρώπινο οργανισμό. Είναι μια μη ανταγωνιστική κινητική δραστηριότητα που προάγει την υγεία, βελτιώνει τη φυσική κατάσταση, αναπτύσσει τις σωματικές δεξιότητες, τη ρυθμική ικανότητα, το νευρομυϊκό συντονισμό και τον έλεγχο του σώματος και μέσω αυτής οξύνεται η ικανότητα προσοχής, παρατηρητικότητας, μνήμης, άμεσης λήψης αποφάσεων και αυτοσυγκέντρωσης. Επίσης, δεν πρέπει να ξεχνάμε πως μέσα από τις χορευτικές κινητικές δραστηριότητες κυρίως το παιδί, αλλά και ο ενήλικας, ανακαλύπτει το ρυθμό, τις εκφραστικές αυτοσχέδιες και δημιουργικές του ικανότητες και βελτιώνει την κοινωνικότητα του.

Η σημαντικότητα των πολιτιστικών σωματείων είναι μεγάλη γιατί μέσω αυτών επιτυγχάνεται η διατήρηση και συνέχιση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, με την εκμάθηση ελληνικών παραδοσιακών χορών και επιπλέον με την προσέγγιση όλων των επιμέρους στοιχείων και παραμέτρων που τους συνθέτουν και τους διαμόρφωσαν στο χρόνο και έχουν σχέση με αυτούς, όπως τοπική ιστορία, ήθη, έθιμα, μουσική, τραγούδια και παραδόσεις, τοπικές φορεσιές, ήθος και αξίες. Έτσι, μέσω της χορευτικής διαδικασίας επιτυγχάνεται η ολόπλευρη ψυχοσωματική ανάπτυξη όσων ασχολούνται με το χορό, η εμπάθυση και η εντρίφηση τους στο παρελθόν, στην ιστορία αλλά και στις αξίες που δημιούργησαν και διατήρησαν το ελληνικό πνεύμα και τον ελληνικό πολιτισμό στα διάκρια των αιώνων μας γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε πως η Παράδοση εν γένει αποτελεί το απόσταγμα της μακραίωνης πορείας μας ως έθνος.

Σήμερα η πανδημία Covid-19 έχει επιφέρει την επιβολή αυστηρών περιοριστικών μέτρων σε παγκόσμιο επίπεδο και έχει προκαλέσει βασικές αλλαγές στην καθημερινότητα των ανθρώπων. Οι συνέπειες αυτής της κατάστασης είναι ορατές σε ατομικό, αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο. Στα πλαίσια αυτής της μεγάλης αλλαγής οι άνθρωποι του πολιτισμού, ήρθαν αντιμέτωποι με την αναστολή λειτουργίας των πολιτιστικών σωματείων, που όπως αναπτύχθηκε πριν, αποτελούν θεματοφύλακες του λαϊκού μας πολιτισμού.

Λόγω λοιπόν αυτής της κατάστασης, η Σχολή Επιστημών Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού (Σ.Ε.Φ.Α.Α.) του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, σε συνεργασία με το Εθνικό Τμήμα του CIOFF (πολιτισμική, ΜΚΟ, Επίσημος Εταίρος της UNESCO) και την Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Σαρακατσανίων (Π.Ο.Σ.Σ.), διεξήγαγε έρευνα η οποία σχεδιάστηκε ώστε να διερευνηθεί τις επιπτώσεις της πανδημίας λόγω του Covid-19 στη λειτουργία των πολιτιστικών σωματείων, τις τάσεις μετά το τέλος της πανδημίας και την επιστροφή στην κανονικότητα, καθώς και να αξιολογήσει τις στάσεις όσων χορεύουν Ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς σε πολιτιστικά σωματεία στην Ελλάδα με την επανένταξη λειτουργίας τους.

Στην έρευνα συμμετείχαν 155 πολιτιστικά σωματεία και 2045 χορευτές Ελληνικών παραδοσιακών χορών, οι οποίοι είναι μέλη πολιτιστικών σωματείων, από όλη την Ελλάδα.

Τα πολιτιστικά σωματεία που συμμετείχαν στην έρευνα είχαν κατά ΜΟ περίπου 200 εγγεγραμμένα μέλη, και απασχολούσαν επαγγελματικά 2-3 χοροδιδασκάλους.

Σύμφωνα λοιπόν με τα αποτελέσματα της έρευνας: μόνο το 50% των σωματείων επαναλειτουργήσε μετά την άρση της πρώτης αναστολής λειτουργίας (Μάιος 2020) εκ των οποίων στο 70% υπήρξε μείωση των υφιστάμενων μελών, όμως παρατηρήθηκαν νέες εγγραφές στο 42% των σωματείων.

Επίσης δεν πραγματοποιήθηκαν μαθήματα διαδικτυακά από τα σωματεία, κάτι που συμφωνεί και με τη στάση των χορευτών, παρά το ότι η διεθνής τάση λόγω της πανδημίας ήταν η επιλογή της online λειτουργίας.

Κατά τη διάρκεια αναστολής λειτουργίας, μόνο το 55,5% δήλωσε πως απευθύνθηκε σε κρατικούς φορείς για οικονομική υποστήριξη, με το μεγαλύτερο ποσοστό να απευθύνεται στο αρμόδιο Υπουργείο (Πολιτισμού και Αθλητισμού) και την Τοπική Αυτοδιοίκηση, με ανταπόκριση μόνο για το 10%, ενώ ένα 80% είχε ανταπόκριση από δωρητές, χορηγούς και μέλη των σωματείων.

Γενικά το 92,3% υποστηρίζει πως δεν ελήφθησαν μέτρα στήριξης από την πολιτεία προς τα πολιτιστικά σωματεία, ενώ από το 7,7% που θεωρεί το αντίθετο, μόνο το 1% θεωρεί τα μέτρα ικανοποιητικά.

Επίσης σύμφωνα με τις εκτιμήσεις για το μέλλον των πολιτιστικών σωματείων μετά την επιστροφή στην κανονικότητα:

Αναφορικά με τον αριθμό μελών:
• το 61,3% θεωρεί πως θα υπάρξει μείωση
• το 29,7% πως θα λειτουργήσει με τον ίδιο αριθμό μελών
Ενώ αναφορικά με τα έσοδα:
• το 80,6% θεωρεί πως θα υπάρξει μείωση
• το 12,9% θεωρεί πως δεν θα υπάρξει αλλαγή
• και μόνο το 10% θεωρεί πως θα υπάρξει αύξηση

Οι εκτιμήσεις για το μέλλον των πολιτιστικών σωματείων στην Ελλάδα στην μετά Covid εποχή είναι δυστυχώς αρνητικές στο μεγαλύτερο ποσοστό. Συγκεκριμένα:

• το 69,3 % εκτιμά το μέλλον αρνητικό λόγω της συρρίκνωσης της αγοράς
• το 14,4% εκτιμά το μέλλον θετικό λόγω της ανάπτυξης της αγοράς και
• το 16,3% εκτιμά το μέλλον ουδέτερο λόγω

του ότι δεν θα υπάρξει καμία ουσιαστική αλλαγή

Παρόλα αυτά σχεδόν το 90% δηλώνει πως θα επαναλειτουργήσει με το τέλος της πανδημίας και την επιστροφή στην κανονικότητα.

Τα μέλη των πολιτιστικών σωματείων που συμμετείχαν στην έρευνα, εκ των οποίων το 70% είναι γυναίκες και το 30% άνδρες και στο σύνολό τους το 87% είναι φοιτητές και εργαζόμενοι, δήλωσαν πως σκοπεύουν να συνεχίσουν να χορεύουν με την άρση αναστολής λειτουργίας των σωματείων και την επιστροφή στην κανονικότητα σε ποσοστό σχεδόν 90%, δηλώνοντας πως με τη δραστηριότητα αυτή νιώθουν πιο υγιείς, βελτιώνεται η εμφάνισή τους και γενικά τη θεωρούν πολύ σημαντική για την βελτίωση της ποιότητας ζωής τους, όμως τονίζουν την απαραίτητη λήψη όλων των υγειονομικών μέτρων που επιβάλει η πολιτεία από τα πολιτιστικά σωματεία.

Μετά και από τα αποτελέσματα της έρευνας, όπου αναδεικνύονται τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα πολιτιστικά σωματεία στην Ελλάδα, θεωρούμε πως είναι επιβεβλημένο να θεσπιστούν συγκεκριμένα μέτρα για την ενίσχυση και την υποστήριξη τους, όχι μόνο λόγω των προβλημάτων που δημιούργησε η πανδημία, αλλά γενικότερα αφού ο λαϊκός πολιτισμός υποστηρίζεται ελάχιστα από την πολιτεία και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

Για τον λόγο αυτό προτείνουμε:

• τη δημιουργία μπτρώου ενεργών πολιτιστικών σωματείων που υποστηρίζουν τον λαϊκό πολιτισμό στο Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, κάτι που θα διευκολύνει την πολιτεία να γνωρίζει σημαντικά στοιχεία αυτών, όπως αριθμό μελών, δράσεις κλπ. και ανάλογα να αποφασίζει για την κάθε μορφή στήριξή τους (αντίστοιχο με την πρόσφατη δημιουργία μπτρώου αθλητικών σωματείων). Θα πρέπει να τονιστεί πως δεν υπάρχουν στοιχεία για τον συνολικό αριθμό των πολιτιστικών σωματείων στην Ελλάδα, τον αριθμό των εγγεγραμμένων μελών σε αυτά και γενικότερα του ποσοστού του πληθυσμού της χώρας που ασχολείται μ' αυτή την δραστηριότητα, κάτι απολύτως αναγκαίο για τον χώρο του λαϊκού πολιτισμού στην Ελλάδα

• την ένταξη του Ελληνικού παραδοσιακού χορού στο εθνικό ευρετήριο ύλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδος, κάτι που έχει ήδη γίνει σε πολλές χώρες διεθνώς και είναι ακόμα πιο σημαντικό για την Ελλάδα που, όπως προαναφέρθηκε, μέσω αυτού επιτυγχάνεται η διατήρηση και η συνέχιση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς

• τη δημιουργία ενός νέου θεσμικού πλαίσιου λειτουργίας των πολιτιστικών συλλόγων • τέλος είναι επιβεβλημένη λόγω της σημερινής κατάστασης, η άμεση οικονομική υποστήριξη των πολιτιστικών σωματείων όπως έγινε με πολλές άλλες πληττόμενες δραστηριότητες, λόγω της πανδημίας

Αναμένουμε την ανταπόκριση των αρμοδίων Υπουργείων μετά και την δημοσιοποίηση της μοναδικής έρευνας που έχει γίνει στην Ελλάδα για τις επιπτώσεις της πανδημίας λόγω του Covid-19 στη λειτουργία των πολιτιστικών σωματείων, τις τάσεις μετά το τέλος

Για το... καρδάρι
συνδρομές -
ενισχύσεις
Ευχαριστούμε από καρδιάς όσους
μας στηρίζουν
οικονομικά, για να συνεχίσουμε.

Στα μέλη

- Κώστας Χριστόδουλος, Καλπάκι, ... 20 €
- Μακρης Περ. Θεόδωρος, Καλπάκι ..... 20 €
- Χριστοδουλου Ηλ. Παναγ/της, Καλπάκι 20 €
- Παπακωστας Λάμπρος, Καλπάκι, ... 20 €
- Καλλές Θωμά Γιώργος, Ιωάννινα, ... 40 €
- Τσουμάνης Ελ. Αναστάσιος, Πάπιγκο, ... 30 €
- Καρβούνης Ελευθέριος, Αθήνα, ... 20 €
- Καραγιάννης Σωκράτης, Αθήνα, ... 20 €
- Ζορκάδης Δημοσθένης, Πέριδικα, ... 10 €
- Βαλάκου Π. Γεωργία, Κλπάκι, ... 20 €
- Βαλάκου Π. Ελένη, Καλπάκι, ... 20 €

Eurobank

- Καρυώτης Βασίλης, Θεσσαλονίκη, ... 200 €
- Παπιγκιώτης Νίκος, Αθήνα, ... 20 €
- Ράπτης Θωμάς, Ιωάννινα, ... 50 €
- Άγνωστος, κατάθεση 18/11, ... 30 €
- Καπρινιώτη Βασιλική, ... 20 €
- Τάγκας Γερ. Σπύρος, Αγρίνιο, ... 25 €
- Φαρμάκης Ευριπίδης, Θεσσαλονίκη ... 40 €
- Άγνωστος, κατάθεση 4/1, ... 20 €
- Μπαλατσός Παναγιώτης, Ιωάννινα, ... 30 €
- Κωτούλας Γεώργιος, Ελάτη, ... 20 €
- Κώστας Κων/νος, Μαρούσι, ... 20 €

Εθνική Τ.Ε.

- Καψάλης Ανδ. Χαράλαμπος, Ιωάννινα, ... 30 €
- Γρίβας Ελευθέριος, Ιωάννινα, ... 20 €
- Καρβούνης Κ. Απόστολος, Νεάπολη, ... 30 €
- Τσουμάνης Ιωάννης, Πρέβεζα, ... 20 €
- Κάτσηνου-Λιούγκου Βερδίκη, Αθήνα, ... 20 €
- Κάτσηνος Αθ. Δημήτριος, Αγρίνιο, ... 30 €
- Αποστολίδης Αλέξιος, Αλεξ/πολη, ... 50 €
- Αχνούλας Ν. Γεώργιος, Άνω Πεδινά, ... 20 €
- Άγνωστος, κατάθεση 30/11, ... 20 €
- Κύττας Παναγιώτης, Παραμυθιά, ... 20 €
- Αχνούλας Ν. Χαράλαμπος, Α. Πεδινά, ... 20 €
- Θεοκάρης Γεώργιος, Ελεούσα, ... 20 €
- Μάστορας Νίκος Ιωάννινα, ... 30 €
- Καψάλης Ιωάννης, Βόλος, ... 20 €
- Παρλάντζας Τάκης, Δίον Πιερίας, ... 20 €
- Γόγολος Κώστας, Πεδινή Ιωαννίνων, ... 30 €
- Καπρινούλας Χρήστος, Πεδινή Ιωαν., ... 20 €
- Καρβούνης Δ. Ιωάννης, Αθήνα, ... 15 €
- Κάτσηνου Αλίκη, Πρέβεζα, ... 20 €
- Σαμάς Περ. Ευάγγελος, Πρέβεζα, ... 20 €
- Γιαννακός Αθ. Ιωάννης, Αθήνα, ... 30 €
- Δήμου Σπυρίδων, Γλυφάδα, ... 20 €
- Κήττα Στ. Χρυσάνθη, Αθήνα, ... 20 €
- Βαγγελιά-Καρακίτσου Δροσούλα, Αθήνα, 30 €
- Γιαννάκη Κ. Κλεονίκη, Ιωάννινα, ... 50 €
- Αρβανίτη-Βαγγελλη Σωτηρία, Αθήνα, ... 50 €
- Ντούσιας Παναγιώτης, Μυτιλήνη, ... 21,99 €

της πανδημίας, την επιστροφή στην κανονικότητα, καθώς την αξιολόγηση της στάσης των μελών τους στην Ελλάδα με την επανένταξη λειτουργίας τους, έρευνα που ανέδειξε ακόμα μια φορά τα υπαρκτά προβλήματα των φορέων του λαϊκού πολιτισμού στη χώρα μας και είμαστε στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε πρόσθετη πληροφορία.

Ξενώνας ΖΑΓΟΡΙ
Σκαμνέλι

Υπεύθυνος: Τσουμάνης Ευάγγελος
Τηλ. 26530.81003 - Κιν. 6977 592811
E-mail: info@zagorihotel.com

Παραδοσιακός Ξενώνας
Αφοί Λαδιά

Μονοδένδρι Ζαγορίου - Τηλ. 2653071483 & 26530.71392
www.ladiasmonodendri.com | info@ladiasmonodendri.com
facebook.com/Hotel-Ladia

Αρχοντικό Κρανά

Ασπράγγελοι, Ζαγόρι, ΤΚ:44007
Τηλ. 2653022225, 6937363071, 306937363038
www.arxontiko-krana.gr; E-Mail: info@arxontiko-krana.gr

"Μινεδόν"

Παραδοσιακό κατάλυμα & Επιστόριο

Βίτσα Ζαγορίου Ιωαννίνων
Τηλ. 26530 71571, 26530 71512 Οικ. 26530 41063

ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΓΕΝΕΤΕΙΡΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Έχει περάσει στην ιστορία και σε ένα μεγάλο μέρος του κόσμου ότι ο Καραϊσκάκης γεννήθηκε στο Μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου στο Μαυρομάτι της Καρδίτσας και πατέρας του ήταν ο Δημ. Ίσκος, αρματολός του Βάλτου. Αυτό ακούμε να λέγεται από τα χείλη ιστορικών, καθηγητών Πανεπιστημίου, πολιτικών και άλλων με τρανά ονόματα που ο καθένας αντιγράφει τον άλλον. Αυτό είπε και ο καθηγητής, ο κ. Βερέμης, μια Παρασκευή βράδυ, στην εκπομπή που παρουσιάζουν τους ήρωες της Επανάστασης του 1821. Επειδή για πολλά χρόνια έχω ασχοληθεί με τη Λαογραφία και την Ιστορία, τοπική και ελληνική, θεωρώ υποχρέωσή μου να αποκαταστήσω την αλήθεια αναφορικά με τον τόπο γέννησης του Καραϊσκάκη και με το ποιος ήταν πραγματικά ο πατέρας του. Ξέρω ότι θα βρεθώ αντιμέτωπος με πολλούς, αλλά η αλήθεια πρέπει να λέγεται και να γράφεται.

Η αλήθεια: Ο Καραϊσκάκης γεννήθηκε στη Σκουλικαριά Ραδοβιζίου της Άρτας το 1782 σε ένα υπόγειο κελί στο μοναστήρι της Παναγίας (Κοίμηση της Θεοτόκου). Μπτέρα του ήταν η Ζωή (Ζωίτσα) Ντιμισκή από τη Σκουλικαριά και πατέρας του ο ομοκώριός της αρματολός τσαούσης (λοχίας) στο τουρκικό απόσπασμα Νικόλαος Πλακιάς. Η Ζωίτσα ήταν αδερφή των Κλεφτών Κώστα και Δημήτρη Ντιμισκή. Την είχαν εμπιστευθεί στον ηγούμενο του μοναστηριού Καλλίνικο - από το ίδιο χωριό ήταν ο Καλλίνικος, Τρίμπος το επώνυμό του - για να την προστατεύει, επειδή είχαν πεθάνει οι γονείς τους. Ο Καλλίνικος την κράτησε στο μοναστήρι και για να μην γίνει αντιληπτή η ταυτότητά της, της έδωσε το όνομα Διαμάντω. Ανήκε στο υπηρετικό προσωπικό, δεν έγινε ποτέ πραγματική καλόγρια. Στο μοναστήρι πήγαινε πολλές φορές για να εμποτεύει - μήπως παίρνουν τροφή οι Κλέφτες;- ο αντίπαλος των αδελφών Ντιμισκή, Ν. Πλακιάς. Εκεί είδε τη Ζωίτσα, την αναγνώρισε και δημιούργησε μαζί της ερωτική σχέση από την οποία η κοπέλα κατέστη έγκυος και γέννησε με κάθε προφύλαξη στο κελί το παιδί της. Σε λίγες μέρες ο Καλλίνικος έστειλε με έμπιστο άνθρωπο - και με συστημένο γράμμα - μπτέρα και βρέφος στο μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου στο Μαυρομάτι Καρδίτσας, του οποίου ο ηγούμενος ήταν φίλος του. Εκεί βαπτίστηκε το παιδί και πήρε το όνομα του Αγίου της Μονής. Για προστασία ο ηγούμενος έκρυβε τη Ζωίτσα σε μια μικρή σπηλιά κοντά στο μοναστήρι, τη «Σπηλιά του Καραϊσκάκη» όπως την ονομάσανε. Εντωμεταξύ οι Ντιμισκαίοι έμαθαν ότι βιαστής της αδερφής τους ήταν ο Πλακιάς και τον σκότωσαν σε ενέδρα, στο «Καρτέρι του Πλακιάς», όπως το λένε οι Σκουλικαρίτες. Το ίδιο τέλος είχαν και αυτοί από τους Τούρκους. Τους σκότωσαν στην Άνω Πέτρα. Μετά από 4 χρόνια παραμονής στο Μαυρομάτι η Ζωή με τον γιο της έφυγαν για το χωριό τους. Όμως οι συγγενείς της τη συμβούλεψαν να φύγει αμέσως λόγω της βεντέτας με τους Πλακιάους. Έτσι πήγαν στη Ντούνιστα του Βάλτου, στο σπίτι του Δημ. Ίσκου, συγγενή των Ντιμισκαίων. Εκεί έπαιζε με τα παιδιά του Ίσκου ο μικρός Γιώργος κι οι κάτοικοι του χωριού έλεγαν: «Το Ίσκακι του Ίσκου». Μετά από 8 χρόνια στου Ίσκου η Ζωίτσα με τον γιο της έφυγαν και πήγαν στη Σκουλικαριά. Εκεί αρρώστησε και πέθανε η Ζωή. Ο θείος του, καπετάν Γώγος Μπακόλας, ξάδερφος της μάνας του, φρόντισε και τον έβαλε στο Καρακόλι (σταθμό) των Τούρκων και κουβάλαγε νερό με το ασκί. Επει-

Πορτρέτο του Γεωργίου Καραϊσκάκη του Φιλέλληνα Γερμανού εικονογράφου και αξιωματικού Karl Krazeisen, το οποίο σχεδιάστηκε εκ του φυσικού το 1827 στον Πειραιά.

δή ο Ίσκάκης ήταν μελαψός, οι Τούρκοι τον έλεγαν Καραϊσκάκη, όνομα που το υιθέτησαν και οι Σκουλικαρίτες και αποδέχτηκε και ο ίδιος και πέρασε στην Ιστορία. Όταν έγινε 15 χρονών ο Καραϊσκάκης πήγε στην ομάδα του θρυλικού Κατσαντώνη. Εκεί έμαθε τον πόλεμο των Κλεφτών. Μετά μπήκε στην υπηρεσία του Αλήπασα μαζί με τον Διάκο και τον Οδυσσέα Ανδρούτσο.

Το ψέμα. Είναι λαθεμένη η άποψη ότι ο Καραϊσκάκης γεννήθηκε στο Μαυρομάτι της Καρδίτσας και πατέρας του ήταν ο Δημ. Ίσκος. Ο Καραϊσκάκης βέβαια είχε σχέση και με το Μαυρομάτι και με τον Ίσκο. Αυτή τη σχέση που αναφέρω παραπάνω. Έζησε στο Μαυρομάτι τέσσερα χρόνια με τη μάνα του, αλλά δεν γεννήθηκε εκεί. Έζησε στη Ντούνιστα οκτώ χρόνια με τη μάνα του στο σπίτι του ξαδέρφου της Δημήτρη Ίσκου και πήρε το όνομά του από τον Ίσκο, αλλά δεν ήταν γιος του Ίσκου. Ήταν γιος του Νικόλαου Πλακιά.

Πώς πέρασε στον κόσμο αυτή η «θεωρία», ότι ο Καραϊσκάκης γεννήθηκε στο Μαυρομάτι και πατέρας του ήταν ο Δημ. Ίσκος;

Πέρασε και μάλιστα επίσημα από την πολιτεία το 1966, ύστερα από το σήσιμο της προτομής του Καραϊσκάκη στη Σκουλικαριά το 1965. Με το 712 Β.Δ./1966 ορίστηκε ως γενέτειρα του Καραϊσκάκη το Μαυρομάτι και εορτάζεται έκτοτε στο Μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου κάθε 23 Απρίλη η γέννησή του. Η αρχή είχε γίνει στα 100χρονα από τον θάνατο του Καραϊσκάκη το 1927, που ο υπουργός Εσωτερικών Παν. Τσαλδάρης έδωσε εντολή και συγκροτήθηκε μια 15μελής Επιτροπή με πρόεδρο τον πολιτευτή Ν. Λεβίδη και μέλη βαριά ονόματα (πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών, καθηγητές Πανεπιστημίου, στρατιωτικοί και πολιτικοί, τρεις βουλευτές της Καρδίτσας). Όλοι αυτοί συνομολόγησαν ότι ΝΑΙ ο Καραϊσκάκης γεννήθηκε στο Μαυρομάτι και πήρε το όνομα Καραϊσκάκης από τον Δημ. Ίσκο, που πιθανόν ήταν ο πατέρας του. Είπαν ψέματα αυτοί οι σπουδαίοι άνθρωποι της Επιτροπής; Όχι, δεν είπαν ψέματα. Πίστεψαν και υιοθέτησαν την άποψη (τα γραπτά) του Χριστόφορου Περραιβού και του Γιάννη Βλαχογιάννη. Μα

ούτε και αυτοί οι δύο, πολύ αξιόλογοι άνθρωποι των γραμμάτων και των αγώνων είπαν ψέματα. Απλώς δεν έψαξαν, δεν ερεύνσαν, ενώ ήξεραν ότι η μάνα του Καραϊσκάκη ήταν από τη Σκουλικαριά. Έγραψαν από το γραφείο τους. Δεν γίνεται σωστή δουλειά από το γραφείο. Πήγε στη Σκουλικαριά ο Περραιβός; Όχι, ποτέ. Πήγε στη Σκουλικαριά ο Βλαχογιάννης; Όχι, ποτέ. Τι έγραψε ο Περραιβός στα απομνημονεύματά του; «Η μήτηρ αυτού ονομάζετο Ζωή, γεννημένη και αναθρεμμένη εις χωρίον Σκολικαριάν, κείμενον εις την επαρχίαν της Άρτης, ο ανήρ αυτής Γιαννάκης Μαυροματιώτης, από το χωρίον Μαυρομάτι πλησίον του Φαναρίου της επαρχίας Αγράφων. Μετά τον θάνατον του ανδρός της έγινε καλογραία μεθ' ενός έτους παρέλευσιν συνουσιασθείσα λαθραίως συνέλαβε τον περί ου ο λόγος, γεννήσασα αυτόν εις το διαληφθέν Μαυρομάτι». Σε υποσημείωση γράφει: «Παρά πολλών λέγεται ότι ο καπετάν Καραϊσκος από τον Βάλτον ηράσθη της καλογραίας, και έτεκεν τον Καραϊσκάκην. Ένεκα τούτου την υπερασπίσθη από πάσαν εξωτερικὴν ποινήν. Διατρίψασα ενταύθα υπερ τας τεσσαράκοντα ημέρας, διέβη εις την πατρίδα της Σκολικαριάν όπου διήγε τρέφουσα το βρέφος με όσον εδύνετο κρύφιον τρόπον και επιμέλειαν».

Ο Βλαχογιάννης διάβασε τον Περραιβό τον επαινεί και γράφει «Ο Περραιβός φύλαξε τον θρύλο του πατέρα του. ....».

Και ο ιστορικός της πόλης των Αθηνών Διον. Σουρμελής γράφει και αυτός τα ίδια: «Πατρίδα είχε εκ μητρός την Σκολικαριάν χωρίον περί τα σύνορα του Βασιλείου, κατά την Δυτικήν Ελλάδα, εγεννήθη όμως εις Μαυρομάτιον, χωρίον των Αγράφων, εκ συνουσίας ανόμου».

Και ο πρόεδρος της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας Κ. Ράδος, στον πανηγυρικό του εορτασμού τα ίδια γράφει. Ότι γεννήθηκε στο Μαυρομάτι και πατέρας του ήταν ο αρματολός Ίσκος, ο και Καραϊσκος... Και πολλοί άλλοι γράφουν τα ίδια.

Ο ίδιος γράφοντας για τον Καραϊσκάκη πριν 32 χρόνια, μολονότι είχα ακούσει περί Πλακιά, δεν αγνόησα τον Περραιβό και τον Βλαχογιάννη και έγραψα: «Ο Καραϊσκάκης ήταν νόθος γιος της Ζωής Ντιμισκή, καλόγριας στο μοναστήρι της Σκουλικαριάς. Πατέρας του, όπως έχουν γράψει ο Βλαχογιάννης κι ο Περραιβός, ήταν ο Δημήτρης Καραϊσκος ανιψιός του Σταθά απ' το Σακαρέτσι...»

Οι πιο πολλοί αγνόησαν ανθρώπους που γνώρισαν τον ήρωα και έγραψαν ότι τόπος γέννησης του Καραϊσκάκη ήταν η Σκουλικαριά, όπως ο γραμματικός του Γ. Γαζής, ο Δ.Αινιάν, ο Κασομούλης, ο Μακρυγιάννης, ο Παπαρρηγόπουλος, ο Πουκεβίλ, ο Γάλλος ιστορικός Αύγουστος Φάμπρ, ο Γερμανός ιστορικός Μπαρθόλοντ, ο Ιωσήφ Πέκκιος, Ιταλός δημοσιογράφος.

Και οι κατοπινοί: Δ. Γούναρης, Π. Κανελλόπουλος, Σπ. Μαρκεζίνης, ο Εκπ/κός Φ.Οικονόμου, ο Ακαδημαϊκός Κ. Ρωμαιοίς, ο στρατηγός Δ. Μπότσαρης, ο στρατηγός Χ. Χατζημικαλής κ.α. Αγνόησαν κυρίως τη μαρτυρία του γιου του Καραϊσκάκη Σπυρίδωνα, αρχηγού της επανάστασης στο Ραδοβίζι το 1854, ο οποίος δήλωσε στη Φλωριάδα «Την γην της γεννήσεώς του δούλην, έδραμον προς υμάς, λαέ της Ηπείρου, και την σημαίαν της ελευθερίας υψώσω μεθ' υμῶν».

Αγνόησαν και την ενεπίγραφη πλάκα στο κελί που γεννήθηκε (φυλάσσεται στο Μουσείο της Παρηγορίτισσας στην Άρτα). Ο βασιλιάς Παύλος και η

ΣΑΛΜΑΣ ΕΥΑ. ΠΕΡΙΚΛΗΣ

ΛΟΓΙΣΤΗΣ - ΦΟΡΟΤΕΧΝΙΚΟΣ

ΤΗΛΕΦΩΝΟ: 2682 061041

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: Λ. Ιωαννίνων 14, 481 00 Πρέβεζα

E-MAIL: info@salmasaccounting.gr

WEBSITE: salmasaccounting.gr

ΟΠΤΙΚΑ ΦΑΚΟΙ ΕΠΑΦΗΣ

Νάντια Αχ. Μπιστιόλη
Πτυχ. Οπτικός
Ειδικ. σε Φακούς Επαφής

Κ. Φρόντζου 12γ - ΙΩΑΝΝΙΝΑ Τηλ. 26510 26478

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ & ΜΕΛΕΤΩΝ

Αφοι Γρ. Σαμορέλη Ο.Ε.

Καντούνη 7 Γηροκομείο
afoisamorelh@yahoo.com

Τηλ/Fax: 210 6913339
Κιν: 6977 392266 6977 808764

Βασίλισσα Φρειδερίκη, επισκέφτηκαν τη Σκουληκαριά το 1960 για να τιμήσουν την γενέτειρα του Καραϊσκάκη. Προφανώς ήξεραν ότι η Σκουληκαριά ήταν η γενέτειρά του.

Αυτά ως προς το πρώτο σκέλος, ποια η γενέτειρα του Καραϊσκάκη. Για το όνομα οι πάντες συμφωνούν, και οι Σκουληκαριίτες, ότι το πήρε από τον Ίσκο ή Καραΐσκο. Όμως δεν ήταν ο πατέρας του. Η ιστορία δεν στέκεται με αστήρικτες υποθέσεις. Όλα τα στοιχεία που θέλουν ως γενέτειρα του Καραϊσκάκη το Μαυρομάτι και ότι πατέρας του ήταν ο Δημ. Ίσκος, καταρρίφτηκαν από πραγματικές και επιτόπιες έρευνες στον τόπο που γεννήθηκε ο Καραϊσκάκης, τη Σκουληκαριά. Το 1965 υπηρετούσα στο Ραδοβίτσι και παραβρέθηκα στα αποκαλυπτήρια της προτομής του Καραϊσκάκη που έγιναν στη Σκουληκαριά. Κουβέντιασα με γερόντους της Σκουληκαριάς. Από τη Σκουληκαριά ήταν η γιαγιά μου από τη μεριά της μάνας μου, το γένος Μπόνια. Πήγα μαζί τους στο ερειπωμένο κελί που γεννήθηκε ο Καραϊσκάκης και άκουσα από πάρα πολλούς την ιστορία της Ζωίτσας και του Πλακιά. «Όλα αυτά που λένε και γράφουν οι άλλοι, εκτός Άρτας, είναι παραμύθια, είναι ψέματα», μου είπαν. Είχα γνωρίσει και τον αδερφό της γιαγιάς μου, τον γερο-Χριστόδουλο Μπόνια στο Σπάρτο το 1963. «Είσαι αγγόν' τ'ς Κατερίνας, έχω απ' το 1939 να την ιδώ», μου είπε ο 85άρης γέροντας. Τον πανηγυρικό στα αποκαλυπτήρια της προτομής του Καραϊσκάκη στη Σκουληκαριά το 1965 είχε ο αείμνηστος συνάδελφος και φίλος Νίκος Ντασκαγιάννης, μετέπειτα Σχολικός Σύμβουλος. Υπηρετούσε και αυτός στο Ραδοβίτσι. Ο Ν. Ντασκαγιάννης, μετά από μακροχρόνια έρευνα, έγραψε το πολύ σπουδαίο ιστορικό βιβλίο του «ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ ΓΕΝΕΤΕΙΡΑ - ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΨΕΜΑ». Είχε ο καλός αυτός ερευνητής-συγγραφέας δεκάδες συνεντεύξεις αντρών και γυναικών της περιοχής, οι οποίες γνώριζαν εκ παραδόσεως την πραγματική αλήθεια.

Και μια σειρά άλλων ερευνητών επιβεβαιώνουν με τα γραπτά τους ότι: ΝΑΙ ο Καραϊσκάκης γεννήθηκε στο μοναστήρι της Παναγίας στη Σκουληκαριά και πήρε το όνομά του από τον Ίσκο ή Καραΐσκο, αλλά πατέρας του δεν ήταν ο Καραΐσκος, αλλά ο Νικόλαος Πλακιάς, όπως: Ο Κων. Μαντάς, Επιθεωρητής των Σχολείων (1950-1960), ο Μήτσιος Τρίμπος από τη Σκουληκαριά, απόγονος του ηγούμενου Καλλίνικου (1940-1950), ο Χρήστος Σαλτός από το Βάλτο (δημοσίευσε στην εφημερίδα «Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΒΑΛΤΟΥ», ο Γ. Κάκος - Παπαφωτίου, δημοσίευσε στην ΗΠ.ΕΣΤΙΑ, τ. Δεκ. 1953, ο καθηγητής Γ. Πολύζος από το Κομπότι, ο Στέφ. Φίλος, Εκπ/κός -συγγραφέας από τα Τζουμέρκα, ο συγγραφέας Γ. Τσοκόπουλος, ο Ηλ. Παπαστεριόπουλος, ο Λ. Μάλαμας κ.α.

Αξίζει, νομίζω, να μεταφέρω εδώ απόσπασμα από την συνέντευξη στην έρευνα του Ν. Ντασκαγιάννη, της γερόντισσας Κωσταντινιάς Στασινού (γεν. 1891) στη Σκουληκαριά: .... Οι κλέφτες οι Ντιμισκαίοι, είχαν μια αδερφή τ' Ζωίτσα. Για να τ' γλιτώσουν απ' τ'ς Τούρκ'ς ν' έβαλαν κρυφά στου μοναστήρ' για να τ' μ' προσέχ' ου γούμινους. Εκεί η Ζωίτσα άλλαξε τ' όνομά τ'ς κι λέγονταν Διαμάντω, για να μην ξέρουν οι Τούρκ' που βρίσκονταν. Μα ένας ουχτρός του Ντιμισκαίων, ου καπιτάν Νίκο Πλακιάς, απ' του κουριό μας, συμπαθούσι τ' Ζωίτσα κι ξέρουντας ότι είνι στου μοναστήρ', δεν έχανι ευκαιρία να πασίν' ικεί. Κάποια νύχτα βρέ'θκι αγκαλιασμέν' μι του Μπλακιά κουντά στου μοναστήρ'. Ανθρώπ' μάλ' δεν τ'ς είδι. Πέρασι καιρός κι η Ζωίτσα κίν'σι έγκυους. Ξουμουλογήθ' κι στουν Καλλίνικου, του γούμινου τ'ν αμαρτία τ'ς. «Ιγώ, τούπι, πάτερ, θα γένου μάνα σι λίγου καιρό». Εκείνους τ' μάλουσι γ' αυτό πώκαμι. Άμα αρχίν'σι να φαίνιτε η γαστριά τ'ς ν' έκλεισι στου κιλί στου μοναστήρ'. Εκεί γένν'σι ένα παιδάκ' του Καραϊσκάκ'. Ου Καλλίνικους κατάλαβι πως ήταν αδύνατο να μην προδοθεί η Ζωίτσα κι θα χάνονταν απ' τ'ς Ντιμισκαίους, τ' αδέρφια τ'ς πούταν κλέφτες. Γι' αυτό ν' έστειλι στου Μαυρομάτι, στου μοναστήρ' τ' Αϊ Γιώργη. Εκεί του φάφτ'σαν κιόλας του πιδί. Οι Ντιμισκαίοι έμαθαν του κακό π' γίνκι κι άρχισαν να καταζητάν του Πλακιά που τους πρόσβαλι την αδερφή. Τόκαμαν καρτέρ' στου Μπούρνου κι μόλις ξαγνάντ'σι ου φταίκτης φώναξι ου ένας: «Να τους, αδερφέ ου γαμπρός μας, κι έριξαν μι τ'ς μπαλαμάδεις κι τουν σώριασαν καταής. Γύρ'σαν κουντά οι Πλακαίοι κι ξόντουσαν τ'ς Ντιμισκαίους. Απ' αυτό του χασμιλί (βεντέτα) χάθ' καν δικαπέντι νουματαίοι...».

10 χρόνια χωρίς τον Ναπολέοντα Βαγγελή

Συμπληρώνονται στις 18 Φεβρουαρίου 10 χρόνια από τον θάνατο του Ναπολέοντα Βαγγελή, ενός χαρισματικού και πολύ αγαπητού μέλους της Σαρακατσάνικης Ηπειρώτικης, και όχι μόνο, κοινωνίας. Η απουσία του αισθητή από τα δρώμενα της Αδελφότητας, ιδίως τις μέρες μας, που, λόγω πολλών συγκυριών και καταστάσεων, οι πολιτιστικοί σύλλογοι δέχονται σοβαρά πλήγματα και λιγοστεύουν οι άνθρωποι που θα εμπνεύσουν άτομα νεότερης γενιάς να ασχοληθούν με τη διάσωση της παράδοσης.

Αισθητή η απουσία του και από τη σελίδα αυτή που για σχεδόν δέκα χρόνια είχε αναλάβει να την κοσμή με τις εύθυμες και διδακτικές αφηγήσεις και ιστορίες του. Για να τιμήσουμε τη μνήμη του σας θυμίζουμε δύο από τα αξέχαστα «μολογήματά του».

Θα να 'μασταν καμιά ουχτακουσαριά μπλάρια!

Σήμερα, για λόγους ανεξήγητους, αισθάνθηκα την ανάγκη να αναφερθώ σε κάποιο περιστατικό που έζησα στα νεανικά μου χρόνια. Συγχωρείστε με λοιπόν και επιτρέψτε μου να το περιγράψω.

Τα χρόνια εκείνα οι συγγενείς λόγω συνθηκών και παραδόσεων ήταν πιο κοντά από ότι σήμερα μεταξύ τους. Εγώ λόγω χαρακτήρα είχα καλές σχέσεις με τους μεγάλους σε ηλικία θείους μου με τους οποίους είμασταν χρόνια στην ίδια στάνη. Περνούσα πολλές ώρες μαζί τους ακούγοντας να μου διηγούνται ιστορίες από τα παλιά, μπουραπάδες αλλά και ορμήνιες. Ιδιαίτερα με έναν από αυτούς η σχέση ήταν σχεδόν φιλική παρόλο που τον θυμήθηκα σε γερωντική ηλικία. Τον θεωρούσα αξιόλογο, μου διηγούνταν γεγονότα από τη σκληρή ζωή του, μου έδινε ορμήνιες τραγούδαγε αρκετά καλά όλο παλιά σαρακατσάνικα, χαιρόνταν να ακούει τον Σταύρο Μπόνια.

Μάλιστα όταν ο Σταύρος ήρθε πρώτη φορά σε ένα γάμο μιας ξαδέρφης μου, στάθηκε ώρα όρθιος ακουμπισμένος στη κλείτσα του και τον καμάρωνε. Είχε ενδιαφέρον για τα συμβαίνοντα, στην Ελλάδα αλλά και σε χώρες του εξωτερικού. Επειδή θεωρούσε ότι ασχολούμενος με τα γράμματα έχω γνώση των γεγονότων, συχνά πυκνά μου ζηταγε τη γνώμη μου για τις διάφορες εξελίξεις. Φερειπείν είχε παρέλθει ο πόλεμος των επτά ημερών μεταξύ των Ισραήλ και Αιγύπτου αλλά η κατάσταση στη Μέση Ανατολή εξακολουθούσε να είναι εκρηκτική. Με ρώτησε τότε όλο ενδιαφέρον: «*Τι λες να γένει εκεί κάτ' ορέ πιδί, θα του βαρέσουν οι άλλοι από γύρα; Αλλά δεν πστεύου, του Ισραήλ έχει τον αμερικάνο από πίσω. Δεν είδες ν' Αίγυπτο τ'ν έκαμαν γούρνα κι δεν τς' πείραξι καιένας. Σκιάζομαι μαναχά μην κάμει κάτ' ου Ρώσους και τότε θα γένει του μολόιμα*».

Ο ίδιος είχε λάβει μέρος στον πόλεμο του σαράντα με τους Ιταλούς, καταταγμένος λόγω ηλικίας στα μετόπισθεν, στο μεταγωγικό. Οι μεταγωγές τότε γίνονταν με μουλάρια. Του άρεζε να διηγείται γεγονότα που έζησε στον πόλεμο τα οποία όντως είχαν ενδιαφέρον.

Σε μια ανάλογη διήγηση λοιπόν εκτός από εμένα κάθονταν τριγύρω στην κουζίνα και όλα τα παιδάκια της στάνης -είχαμε φύγει από το κονάκι τότε αφού είχαμε φκιαξει σπίτια. Αυτός κάθονταν σε μια καρέκλα έπαιζε την αλυσίδα από τον σουγιά του, κάπνιζε και διηγούνταν για τον πόλεμο. Κάποτε έφτασε και στην οπισθοχώρηση.

«*Η πισθοχώρηση μας ήβρι στ'ς Άγιους Σαράντα. Κίν'σ'αμαν από κεί τ'ν αυγή κι του βράδου στρατοπέδισαμαν στ' Σαϊάδα*». Εγώ για να δείξω ότι παρακολουθώ τη διήγηση, σκέφτηκα και τον ρώτησα «*Ησασταν πολλοί μπάρμπα*»;». Αυτός αμέσως απάντησε, «*θα*

νάμασταν καμιά ουχτακουσαριά μπλάρια!».

Το τί έγινε δεν περιγράφεται. Οι πιστρικάδες έβαλαν τα γέλια και δεν σταμάταγαν με τίποτα. Εγώ έκανα τον σοβαρό αλλά με το ζόρι κρατιόμουν να μη γελάσω. Αυτός χωρίς να καταλάβει τίποτα, συνέχισε τη διήγησή του.

Βέβαια κάποια αντίστοιχη έκφραση χρησιμοποιούμε και σήμερα. Επί παραδείγματι όταν πάμε κάπου με παρέα και πάρουμε αυτοκίνητα, αν μας ρωτήσουν πόσοι είμασταν, δεν θα πούμε δώδεκα νοματαίοι αλλά τρία αυτοκίνητα. Αλλά πως να τι κάνουμε είναι άλλο το αυτοκίνητο και άλλο το μουλάρι.

Σμίχτες και τσελιγκάδες

Λίγο ως πολύ είναι γνωστό πως δημιουργούνταν τα τσελιγκάτα και οι στάνες των Σαρακατσαναίων. Υπήρχε ο τσέλιγκας με τα αδέρφια του που είχαν πολλά πρόβατα και μαζί τους πήγαιναν και κάποιοι άλλοι — συνήθως συγγενείς - οι σμίχτες, που ο καθένας τους είχε λίγα προβατάκια. Οι σμίχτες έσμιγαν το κοπαδάκι τους με τα κοπάδια του τσέλιγκας και έκαναν τον τσοπάνο, έτσι ώστε κι ο τσέλιγκας να έχει τσοπαναράιους, κι αυτοί να μπορούν να ξεχειμωνιάσουν ή να ξεκαλοκαιριάσουν αφού αν ήταν μόνοι τους ήταν δύσκολο να βρουν λιβάδι για το κοπαδάκι τους.

Την άνοιξη και το φθινόπωρο, ο τσέλιγκας έκανε λογαριασμό με τον κάθε σμίχτη ξεχωριστά και ανάλογα τον χρέωνε ή του έδινε κάποιο υπόλοιπο. Σε αρκετές βέβαια περιπτώσεις ο λογαριασμός έβγαινε χρεωστικός και ο σμίχτης πλήρωνε. Μάλιστα, σε κάποια ανάλογη περίπτωση ειπώθηκε από κάποιον σμίχτη και το αμίμητο: «*τι δικαιούμι να πληρώσω*».

Το περιστατικό που θα αναφέρω στο σημερινό σημείωμα είναι αληθινό και έγινε πριν αρκετά χρόνια σε κάποιο από τα βουνά του Ζαγορίου όταν ένας τσέλιγκας λογαριάζονταν με τους σμίχτες της στάνης του.

Πέρασε το καλοκαίρι και μαζεύτηκαν οι σμίχτες να λογαριαστούν με τον τσέλιγκα. Καθένας με τη σειρά του ανάλογα πλήρωνε ή έπαιρνε κάποιο ποσό από τον τσέλιγκα, εύχονταν καλό χειμώνα και έφευγε για να πάρει το κοπάδι του. Τέλος ήρθε κι η σειρά του Αντρέα. Ο Αντρέας βλέποντας που πήγαινε ο λογαριασμός, πριν καν τελειώσει ο τσέλιγκας, κατάλαβε ότι όχι μόνο δεν θα 'παιρνε τίποτα αλλά για να ξεχρεωθεί έπρεπε να δώσει και τα λίγα πρόβατα που είχε στον τσέλιγκα. Πήρε λοιπόν την κλειτσούλα του κι έκαμε πιο πέρα πικραμένος για να φύγει.

Τότε ο τσέλιγκας δήθεν στενοχωρημένος του φωνάζει: «*Πού πασίν'ς ορέ Αντρέα έτσι, ούτε την υγιά δεν θα μας αφήκ'ς*».

Κι ο Αντρέας, ετοιμόλογος, του απαντάει: «*κι ό αυτήν μαναχά μ' άφ'κεις, να στ' δώκου κι αυτήν!*»

Ξενώνας
Σελίηη

Βίτσα Ζαγορίου

τηλ.: 2653 0 71350
Fax: 2653 0 71471

www.epirous.com/selini

Σελίηη

Hotel "Ελαία"

Καλπάκι Ιωαννίνων

26530-42118 & 697-0376995
http://elaiakalpaki.gr

ΜΙΚΡΟΚΕΙΜΕΝΑ του Θ.Γ. Γόγοιου

Δημοτικό Τραγούδι-«Δημοτικό ποίημα»

Συνηθίζουμε να ορίζουμε το δημοτικό τραγούδι ως μια σύνθετη λαϊκή δημιουργία αποτελούμενη από τρία επιμέρους συνθετικά στοιχεία: την *ποίηση* (στίχοι), τη *μουσική* και την *όρχηση* (χορός). Από τα τρία αυτά στοιχεία ο χορός απουσιάζει σε ορισμένες κατηγορίες τραγουδιών (καθιστικά ή τις τάβλας, μοιρολόγια, κάλαντα κ.α). Πάντως, και στο δημοτικό τραγούδι «εν αρχή ην ο λόγος», η ποίηση. Αυτή είναι η αφορμή και η βάση πάνω στην οποία υφαίνονται ο ρυθμός, η μελωδία και η χορευτική κίνηση. Πίσω, ωστόσο, από κάθε δημοτικό τραγούδι βρίσκεται κι ένας ανώνυμος λαϊκός ποιητής, ο οποίος συλλαμβάνει την ιδέα, το θέμα και με το ταλέντο και τον εικονοπλαστικό του λόγο συνθέτει το ποίημα κι αν τυχαίνει να έχει και το χάρισμα του μουσικού, το μελοποιεί κιόλας. Ύστερα, το τραγούδι κοινοποιείται στο στενό κοινωνικό του κύκλο κι αν βρίσκει ανταπόκριση, αγαπιέται και διαδίδεται και, παράλληλα, δουλεύεται και πλουτίζεται και βελτιώνεται, καθώς γίνεται κτήμα της τοπικής κοινότητας ή της ευρύτερης κοινωνίας.

Έτσι, ένα δημοτικό τραγούδι, όσο κρατάει η προφορική παράδοση, είναι στην ουσία ένα προϊόν συνδημιουργίας και δίνει την εικόνα ενός έργου «εν προόδω». Καθώς πλάθεται από στόμα σε στόμα κι από τόπο τόπο, προκύπτουν παραλλαγές στους στίχους, στη μελωδία και στο ρυθμό. Χάνει, παράλληλα, την επωνυμία του (το όνομα του αρχικού του δημιουργού) και καταγράφεται ως ανώνυμο λαϊκό δημιούρημα. Τομές στην ιστορία του δημοτικού τραγουδιού αποτέλεσαν η τυπογραφία και οι ηχογραφήσεις. Η πρώτη οδήγησε στην καταγραφή των τραγουδιών με τις διάφορες συλλογές, που πρωτοεμφανίζονται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, διασώζοντας έτσι την ποιητική τους μορφή και τις πολλές παραλλαγές της. Οι ηχογραφήσεις, εφεύρεση του 20^{ου} αιώνα από την άλλη, διασώζουν τη μελωδία και το ρυθμό τους. Αιώνες που μας οδηγούν σταδιακά από την προφορική στην γραπτή παράδοση. Έτσι, τα καταγεγραμμένα πια δημοτικά ποιήματα, καθώς αποκρυσταλλώνονται με τη γραφή, δίνουν την εικόνα ολοκληρωμένων έργων.

Η μετάβαση αυτή από την προφορική παράδοση του δημοτικού τραγουδιού στη γραπτή και στις ηχογραφήσεις δεν έγινε αφνίδια. Ήταν μια διαδικασία μακρόσυρτη. Η προφορική παράδοση δεν έπαυε να λειτουργεί έως τα μέσα

του περασμένου αιώνα. Τα τελευταία γνήσια δημοτικά τραγούδια στον τόπο μας πλάστηκαν με αφορμή τα δραματικά γεγονότα της δεκαετίας του '40 (ελληνοϊταλικός πόλεμος, κατοχή, εμφύλιος σπαραγμός). Σ' αυτά τα τραγούδια θα προσέθετα ως έσχατες δημιουργίες και τα τραγούδια που δημιούργησαν οι Σαρακατσαναίοι της Βουλγαρίας με αφορμή την διάλυση των τσελιγκάτων τους και την κρατικοποίηση των ζώων τους από το καθεστώς της γειτονικής χώρας το 1958.

Ωστόσο, η τυπογραφία και οι ηχογραφήσεις μας δίνουν τη δυνατότητα να ανιχνεύσουμε και τις σχέσεις μεταξύ ενός ηχογραφημένου τραγουδιού και ενός καταγεγραμμένου «δημοτικού ποιήματος». Τα ηχογραφημένα τραγούδια με τα γυρίσματα και τα τσακίσματά τους εξαντλούνται σε λίγους στίχους (έξι οκτώ στίχους το πολύ), ενώ το καταγεγραμμένο τραγούδι σε μια συλλογή διασώζει όλη την έκτασή του. Είναι ένα ολοκληρωμένο ποίημα. Συνήθως οι ηχογραφήσεις σταματούν στους εισαγωγικούς στίχους του τραγουδιού, στον «πρόλογό» του, στίχοι που, το πολύ, διπλώνουν το θέμα τραγουδιού, χωρίς να προχωρούν στην ανάπτυξή του. Αυτό οδηγεί πολλές φορές σε παρανοήσεις. Ας πάρουμε για παράδειγμα τους παρακάτω στίχους :

Κάτω στον Άγιο Θόδωρο, στον Άγιο Κωσταντίνο

Πανηγυράκι γίνεται, μικρό πανηγυράκι.

Σφάζονται χίλια πρόβατα και δυο χιλιάδες γίδια

Και τα βουβαλογάδα αμέτρητες χιλιάδες

Κι ο νιος όπου το γιόρταζε κι ο νιος που το γιορτάζει

Στέκεται ορθός και τους κερνά και τους καλωσορίζει.

Οι στίχοι αυτοί συνιστούν ένα τραγούδι που τραγουδιέται και χορεύεται στο ρυθμό του *καγγελάρη* την Πασχαλιά, τόσο σε ορισμένα ορεινά χωριά των Τρικάλων, όσο και στα Τζουμερκοχώρια. Για τους Σαρακατσαναίους είναι καθιστικό, συμποσιακό τραγούδι, που το τραγουδούσαν στις ονομαστικές γιορτές. Οι στίχοι αυτοί είναι πιθανότατα παραλλαγή της εισαγωγής στο τραγούδι του *Τσαμαδού* που διασώζει ο Νικόλαος Πολίτης στο βιβλίο του *«Εκλογαί από τα Τραγούδια του Ελληνικού Λαού»*. Αν σταματήσουμε στους στίχους αυτούς, έχουμε μια εικόνα ευφορίας και ευχίας. Ένα συμποσιακό τραγούδι, όπου ρέουν πλούσια «τα ελέη του Θεού». Οι ποιητικές υπερβολές

των στίχων αναδεικνύουν τη μεγαλοπρέπεια της όλης ατμόσφαιρας του πανηγυριού. Σε παραλλαγή του Πολίτη με τον χαρακτηριστικό τίτλο *«Πάλεμα του Τσαμαδού και του γιου του»*, η ευδαιμονική ατμόσφαιρα εξελίσσεται σ' ένα οικογενειακό δράμα (μονομαχία πατέρα γιου, αναγνώριση πατέρα γιού, συμφιλίωση, με κορύφωση του δράματος τη διληπρίαση του γιου από τη μάνα του). Ο αείμνηστος Ρένος Αποστολίδης χαρακτήριζε το τραγούδι ως το πιο υπερρεαλιστικό τραγούδι που δημιούργησε ο ελληνικός λαός. Όπου το ερωτικό πάθος νικά τη μητρική αγάπη. Τραγούδι γεμάτο αναπάντεχες ανατροπές. Παραθέτω, χάριν συντομίας, λίγους κομβικούς στίχους που ακολουθούν μετά την εισαγωγή:

*Κι οι γέροντες παρακαλούν και τάζουν στους Αγίους
Ο Τσαμαδός να μη φανεί, χαλάει το πανηγύρι.*

Ακόμα ο λόγος έστεκε κι ο Τσαμαδός εφάνη

Πατεί και σειέται το βουνό, κράζει κι αχούν οι λόγγοι.

-Ποιος έχει ασπίθι μάρμαρο και χέρια σιδερένια,

Να βγει, για να παλέψουμε σε μαρμαρένιο αλώνι;

Της χήρας γιός εφώναξε, της χήρας ο αντρειωμένος

«Εγώ έχω ασπίθι μάρμαρο και σιδερένια χέρια»

...

*Βγαίνουν κι οι δυο με τα σπαθιά και πάνε να παλέψουν
Εκεί που που βάρει ο Τσαμαδός, το αίμα πάει ποτάμι*

Και εκεί που χτύπαι το παιδί τα κόκκαλα τσακίζει

«Κοντοκαρτέρει, βρε παιδί, κάτι να σε ρωτήσω.

Ποια σκύλα μάνα σ'έκαμε, κι ο κύρης σου ποιος ήταν;

-Η μάνα μου όταν χήρεψε, δεν μ'είχε γεννημένο.

Από το χέρι τον αρπά στη μάνα του τον πάει

...

*Κι εκεί που τρώγαν κι έπιναν η χήρα τους κερνούσε
Κρασί κερνάει τον Τσαμαδό, φαμάκι το παιδί της.*

«Μανούλα, με φαμάκωσες, απ' το θεό να το βρεις.»

Αν εξαιρέσουμε τα σύντομα «λυρικά άσματα», όπως είναι τα τραγούδια της αγάπης ή τα γνωμικά τραγούδια, τα περισσότερα «Δημοτικά ποιήματα» που περιλαμβάνονται σε διάφορες συλλογές (γενικές και τοπικές) είναι εκτενέστερα από τα ηχογραφημένα τραγούδια. Αυτό σημαίνει ότι για να γνωρίσουμε σε βάθος το δημοτικό μας τραγούδι δεν αρκεί μόνο η ακρόασή του είτε από δίσκους είτε από κομπανίες, που συνδέονται κατά κανόνα γλέντια και χαρές. Χρειάζεται να μελετήσουμε την ποίησή του που κρύβει ανεκτίμητους θησαυρούς και μας επιφυλλάσει συγκλονιστικές συγκινήσεις.

Συνέχεια στο επόμενο φύλλο

Το ραδιόφωνο των Σαρακατσαναίων

Ένα από τα μέσα επικοινωνίας και προβολής των δραστηριοτήτων της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Συλλόγων Σαρακατσαναίων (ΠΟΣΣ) είναι ο διαδικτυακός ραδιοφωνικός σταθμός ΡΑΔΙΟΗΧΩ. Είναι εγκατεστημένος στα γραφεία της και εκπέμπει επί 24ώρου παραδοσιακή δημοτική μουσική και σαρακατσανικά τραγούδια.

Κατά καιρούς έχουν παρουσιασθεί εκπομπές επιτελικού κυρίως ενδιαφέροντος. Τον τελευταίο χρόνο και επί ευκαιρία του εορτασμού των διακοσίων χρόνων από την ελληνική επανάσταση του 1821, έχει καθιερωθεί και παρουσιάζεται η εκπομπή "με το κοντύλι και το καριοφίλι". Ο τίτλος παραπέμπει και προϊδεάζει τον ακροατή στον αγώνα είτε με τα γράμματα είτε με τα όπλα ή και από κοινού που έδωσαν οι άνθρωποι των γραμμάτων και οι οπλαρχηγοί για να αποκτήσουν την πολυθρύλητη ελευθερία σε ένα τιτάνιο αγώνα, που είχε σύνθημα "Ελευθερία ή θάνατος". Τελικά αυτή αποκτήθηκε παρά τις δυσκολίες και αντιξοότητες της εποχής.

Την εκπομπή επιμελείται και παρουσιάζει εθελοντικά η Σαρακατσανάνα εκπαιδευτικός Παναγιώτα Κουκουτσέλου, φιλόλογος καθηγήτρια και θεολόγος, πτυχιούχος του ΑΠΘ (Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής). σε συνεργασία με το ΔΣ της ΠΟΣΣ με την επίσης εκπαιδευτικό, καθηγήτρια Αγγλικών, πτυχιούχο του ΑΠΘ Σταυριανούλου Ανθή.

Η εκπομπή ξεκίνησε τον Μάρτιο του 2021, παρουσιάστηκαν και αναδείχθηκαν γνωστοί και άγνωστοι αγωνιστές της ελληνικής επανάστασης καθώς και ιστορικά γεγονότα αυτής, που αρκετά είναι άγνωστα στο ευρύ ελληνικό κοινό.

Αρκετοί από τους αγωνιστές οπλαρχηγούς ήταν σαρακατσανικής καταγωγής, η δράση τους δεν ήταν γνωστή αλλά υπήρξε καθοριστική κυρίως σε τοπικό επίπεδο για τον αγώνα.

Στην παρουσίαση και ανάδειξή τους συνέβαλαν επιστήμονες, λογοτέχνες, ιστορικοί, εκπαιδευτικοί και πολλοί Σαρακατσαναίοι εκπρόσωποι συλλόγων και όχι μόνο, οι οποίοι με τις γνώσεις τους ή έρευνες που είχαν διεξαγάγει και με τις εισηγήσεις τους ανέδειξαν με επιτυχία. Η επιλογή τους έγινε από την παρουσιάστρια και το ΔΣ της ΠΟΣΣ.

Μέχρι σήμερα που γράφονται αυτές οι γραμμές είχαν παρουσιασθεί εικοσιμία (21) εκπομπές και είχαν αναδειχθεί γενικά ιστορικά θέματα, όπως:

- Η άλωση της Πόλης το 1453

- Τα δεινά των υπόδουλων Ελλήνων και ο φόρος αίματος (παιδομάζωμα)

- Η συμβολή των γυναικών στην επανάσταση και η αυτοθυσία των

- Η Φιλική Εταιρεία, οι δάσκαλοι του Γένους, οι γιατροί κατά την Επανάσταση

- Η προσφορά μεγάλων ανδρών Ελλήνων, όπως ο Ι. Καποδίστριας, πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας, ο

Αδαμάντιος Κοραής

- Η προσφορά και αυτοθυσία των Φιλελλήνων

- Η άγνωστη εξέγερση της Σαμοθράκης κ.ά.

- Γνωστοί και άγνωστοι ήρωες της Επανάστασης. Παρουσιάστηκαν οι σπουδαίοι Σαρακατσαναίοι οπλαρχηγοί: ο πρωτοκλέφτης Αντώνης Κατσαντώνης, Γρηγόρης Λιακατάς, Συκάδες-Βλαχοπουλαίοι, Δημήτρης Μακρής, Γώγος Μπακόλας κ.ά.

Σε κάθε εκπομπή ήταν καλεσμένος ένας Σαρακατσανός τραγουδιστής, που τραγούδησε ζωντανά. Εντυπωσίασαν ο Βαγγέλης Γιαννακός π. πρόεδρος ΑΣΗ (Γιάννινα), ο Χρήστος Μπέης από τον Αλμυρό Βόλου και ο Δημήτρης Τζελέπης από τις Σέρρες

Οι εκπομπές της Γιώτας Κουκουτσέλου έδωσαν την ευκαιρία να ακούσουν οι Σαρακατσαναίοι και λοιποί ακροατές του Ρ/Δ, ενδιαφέροντα ιστορικά γεγονότα και να γνωρίσουν τους άγνωστους ήρωες, που έδωσαν το αίμα τους για την ελευθερία της πατρίδας.

Ευελπιστούμε για τη συνέχεια να την ακούσουμε από το site: Ραδιόφωνο Σαρακατσαναίων e-sarakatsanos.gr

ΑΚΟΥΣΤΕ ΖΩΝΤΑΝΑ

όλο το 24ωρο

το ραδιόφωνο της Πανελληνίας

Ομοσπονδίας Σαρακατσαναίων

"Ηχώ των Σαρακατσανων"